

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

**BAKALÁŘSKÉ
PREZENČNÍ STUDIUM**

2010 – 2013

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Eliška Svátková

Od povozu k Théâtre Équestre Zingaro

Praha 2013

Externí vedoucí bakalářské práce: PhDr. et Bc. Věra Dvořáčková, Ph. D.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

**BACHELOR
FULL - TIME STUDIES
2013**

BACHELOR THESIS

Svátková Eliška

Od povozu k Théâtre Équestre Zingaro

Prague 2013

The External Thesis Work Supervisor: PhDr. et Bc. Věra Dvořáčková, Ph. D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Jméno autorky

Poděkování

Chtěla bych poděkovat externí vedoucí své bakalářské práce PhDr. et Bc. Věře Dvořáčkové, Ph. D. za poskytnutí rad a vedení bakalářské práce. Dále internetovému serveru www.equichannel.cz za poskytnutí článků a odkazů k další literatuře.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá kulturním vývojem koně po boku člověka od úplného začátku, kdy kůň chodil v povozu, až k současnému dosažení naprosté harmonie s člověkem – divadla s koňmi. Cílem práce je poukázat na koně jako na prostředek současné zábavy, která se vyvíjela spolu s kulturou civilizace.

Klíčové pojmy

Cirkus, divadlo s koňmi, drezura, horsemanship, jezdecká škola, klasická drezura, kultura, kůň, přirozená komunikace s koněm, sport.

Annotation

The subject of this thesis is the cultural evolution of the horse as it parallels human cultural evolution. From its origins as a source of meat and a beast of burden to serve mankind, the role of the horse has evolved into the ultimate achievement of harmony with humans as seen in equine theatrical productions. The main aim of this thesis is to showcase how the role of the horse has evolved alongside human cultural development.

Key words

Circus, classical dressage, culture, dressage, equestrian events, horse, natural communication with horse, natural horsemanship, theatre with horses, sport.

Obsah

ÚVOD	8
1. HISTORIE	10
1.1 Starověk a antika	10
1.2 Středověk – doba rytířská.....	12
1.3 Renesance.....	13
2. KOMUNIKACE – KLÍČ KE SPOLUPRÁCI.....	23
2.1 John Solomon Rarey (1827-1866)	25
2.2 Tom Dorrance (1910-2003)	26
2.3 Monty Roberts (1935)	26
2.4 Ray Hunt	27
2.5 Pat Parelli	27
2.6 Honza Bláha (1977)	28
3. VYUŽITÍ KONÍ V SOUČASNOSTI	30
3.1 Parkúr	31
3.2 Drezura	32
3.3 Voltiž.....	36
3.4 Soutěž všestranné způsobilosti (Military)	36
3.5 Dostihy	37
3.6 Distanční závody	37
3.7 Westernové ježdění	37
3.8 Vozatajství.....	38
3.9 Pollo	39
3.10 Pushball	39
3.11 Skijöring	40
4. SHOW S KONĚMI.....	41
4.1 Théâtre Équestre Zingaro	42
4.2 Apassionata	46
4.3 Srovnání	48
5. ZHODNOCENÍ LITERATURY A JINÝCH ZDROJŮ	49
ZÁVĚR	51

ÚVOD

Vývoj civilizace přímo souvisí, mimo jiné, i se stále se zvyšujícími nároky na koně. Zpočátku sloužil kůň jako pomocník v povozu, v těžké práci pro člověka. Postupem času začal člověk využívat mechanickou sílu a tak se prvotní důvod využití koně pomalu snižoval, i přesto v současnosti existuje mnoho chovatelů, kteří stále raději využívají pomoci koně nebo jim okolnosti nedovolí využívat jiné síly. Již v antice splňoval kůň i funkci kulturní. Obyvatelstvo chodilo sledovat závody vozatajů, zápasy v aréně nebo různé ceremoniální jízdy, které doprovázely významné události. Spolupráce člověka a koně má tu nejdelší tradici. Kůň po boku člověka tahal klády z lesa, převážel těžké náklady, orál pole, dopravoval dopisy, tahal dostavníky, byl nucen s člověkem na zádech překonat dlouhé trasy několika kilometrů, musel unést velmi těžkou váhu, celý den běhat po tvrdém povrchu, dát život ve válce. Odjakživa tu byl pro člověka.

V současnosti se jezdeckví vyvíjí především jako prostředek zábavy. Vznikají stále nové druhy soutěží a her, nároky člověka na koně se zvyšují a tak dnes můžeme mluvit i o koňském divadle. Ve své práci se chci zaměřit na koně po boku člověka od úplného počátku, kdy by se člověk snad ani nemohl bez čtyřnohého zvířete posunout tam, kde je teď, průřezu historie spolupráce zvířete se svou vlastní inteligencí až po současnost. Cílem práce je tedy přiblížit historii koně z kulturního hlediska, poukázat na něj jako na prostředek současné zábavy a vysvětlit pojmy Zingaro a Apassionata – současné show věnované pouze koním. V práci krátce zmíním jednotlivé sporty, které se v průběhu dějin vyvíjely, druhy her, které vznikaly a které můžeme pozorovat dnes. Hlavním bodem mé práce bude kapitola věnovaná skutečnému divadlu s koňmi, o kterém jsem se doslechla zcela náhodou, a které u nás bohužel není téměř známé. Pochází z Francie a je výsledkem skutečné spolupráce a harmonie koně s člověkem po kulturní stránce. Společně vyjadřují zajímavý druh umění, a to je podle mne největší posun v historii soužití koně a člověka. Práce bude obsahovat jednotlivé kapitoly, které na sebe nebudou příliš navazovat, ale každá z nich se velkou částí podílí na výsledném divadlu a je nosníkem k dalšímu vývoji. Na závěr se pokusím srovnat klasické pojetí drezurního divadla s koňmi s koňskou show Apassionata. Některé údaje v mé práci budou vycházet z mých vlastních zkušeností.

U koní se pohybují od svých 5 let. Můj strýc vlastnil zemědělskou školu, kde také vyučoval. Své dětství jsem strávila na vesnickém statku s 10 koňmi, kteří byli naprosto nepostradatelní pro užití celé farmy. Od mala obdivuji, jakým způsobem se chov koní vyvíjí a jaké úsilí stojí spolupráce s tak velkým zvířetem, jenž nemluví naším jazykem a nerozumí tomu, co po něm chceme. Trvalo staletí, než byl člověk schopen jen trochu koni porozumět a i v této chvíli nikdo nemůže tvrdit, že mu přesně rozumí. Přesto se člověk skutečně velice přiblížil koňskému světu a dokázal tento fakt zužitkovat natolik, že už si svět bez koní jistě nikdo neumí ani představit.

1. HISTORIE

1.1 Starověk a antika

Kůň odjakživa sloužil člověku, zpočátku jako obživa. Byl chován především pro maso a mléko, které se nechávalo zkvasit. Jeho konzumace ovšem nikdy nebyla příliš velká, spíše vzácná. Dokazují to zcela výjimečné nálezy koňských kostí v kuchyňském odpadu. Období, kdy kůň začal pracovat pro člověka a pomáhat mu tam, kde lidská síla nestačila, datujeme zhruba k 5. tisíciletí př. n. l. V této době byly nalezeny v oblasti stepi kolem Kaspického a Černého moře koňské zuby, opotřebované od provazů. Ze 4. tisíciletí př. n. l. pocházejí nálezy zkamenělých zubů, které jeví známky používání stihlových udidel již vyráběných z jeleních rohů. Byly nalezeny v místě Dereivka na Ukrajině.¹ Lze soudit, že od této chvíle začalo velké zvíře, se silou větší než pár volů, sloužit člověku až do doby, kdy ho nahradily mechanické stroje.

V Mezopotámii a Číně se z období kolem roku 3500 př. n. l. dochovaly jedny z prvních písemných zmínek o domestikaci koně, jež byly psané klínovým písmem na čtyři hliněné tabulky. Napsal je podkoní Kikkuliš a pojednávají o základní péči a chovu koně. Přeložil je až český vědec Bedřich Hrozný, který se zabýval jazykem Chetitů.² Postupně se domestikace koně rozšiřovala: v pozdní době kamenné a na počátku doby bronzové po celé Evropě, později i do Ameriky, kam ji přivedl Kryštof Kolumbus až roku 1492. V Americe žili do té chvíle koně zcela volně, hlavně plemeno Mustang.

Kůň zaujímal svou největší roli jako „pracant“. Sloužil jako dopravní prostředek – nejrychlejší a nejspolehlivější. Plnil ale i spousty jiných funkcí, a to především pro společnost. Byl a stále je součástí mýtů, legend a bájí všech možných starověkých kultur. Ares, bůh války, jezdil na voze taženém čtyřmi bělouši a hlásil tak východ slunce. Bůh Poseidon byl podle řecké víry stvořitelem koně.³ V antice byl kůň zvířetem, které bylo oslavováno pro své fyzické a povahu. Byla to v první řadě síla, vytrvalost a rychlost a

¹ Encyklopedický karetní systém, *Domestikace*, 2003

² *Bedřich Hrozný*. [online]. 2013. [2013-03-18]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Bed%C5%99ich_Hrozn%C3%BD

³ EDWARDS, E. H. *Obrazová encyklopedie koní*. 2. vyd. Praha: Ottovo nakladatelství. 1995, s. 39

v neposlední řadě inteligence, krása a oddanost, díky kterým se stal kůň velkým symbolem té doby. Vlastnosti, které žádné jiné zvíře nemělo. Byl také pomocníkem na polích a pastvinách. Celý den šlapal po tvrdém povrchu. Svou službu ve válkách Keltů a Římanů vykonával neméně poctivě.⁴ Z původního lovu a štvání divé zvěře, jenž bylo velmi populární, se postupně stala zábava, která vydržela až dodnes. Každoroční loučení se sportovní sezónou zakončují jezdci tzv. Hubertovou jízdou, honem na lišku. Dodržují se jisté tradice, avšak s původním lovem nemají moc společného.

Nejpopulárnější zábavou v období antického Řecka byly gladiátorské hry, zápasy všeho typu a především olympijské hry.⁵ Jednou z disciplín byly závody na dvoukolových vysokých vozech s párem koní (dvouspřeží - biga), poté se čtyřmi koňmi (čtyřspřeží – quadriga) a později olympiády s jezdcem na hřbetě koně.⁶ Již v tomto období začínali lidé sázet na své favority. Lze říci, že se jednalo o první podobu dostihového sportu. Tyto závody poskytovaly lidu i dvoru velké vzrušení a „uvolnění“ od všech starostí. Postupně z nich však kvůli zrušení olympijských i gladiátorských her zůstaly pouze závody vozatajské. Nejinak tomu bylo i v antickém Římě. Pro závody se budovaly obrovské arény, větší než arény v Řecku. Jednou z největších a nejslavnějších arén byl Circus Maximus, jehož kapacita byla téměř 385 000 diváků.⁷ Byl velice oblíbený, závodů vozatajů se účastnili stovky tisíc diváků, přihlížejících i z okolních pahorků. Poslední závod se konal roku 549 n. l., po pádu Římské říše však mizí i cirkus a znovu se objevuje v novém kabátě až v rozmezí 18. - 19. století.⁸ Cirkus Maximus dvakrát vyhořel a několikrát se zbortila jedna z jeho částí. I přesto v něm můžeme i dnes vidět nejrůznější akce a sportovní události.

Roku 360 př. n. l. vyšel nejstarší dochovaný text o jezdeckví od Xenofona (The art of horsemanship)⁹, prvního autora, který ve své tenké knize s devíti kapitolami uvádí, jak by

⁴ *Starověké římské vojenství*. [online]. 2013. [2013-02-06]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Starov%C4%9Bk%C3%A9_vojenstv%C3%AD

⁵ EDWARDS, E. H. *Obrazová encyklopedie koní*. 2. vyd. Praha: Ottovo nakladatelství. 1995, s. 38-39

⁶ Tamtéž, s. 44

⁷ Encyklopedický karetní systém. *Cirkus včera*, 2003

⁸ DIETER, P. *Boj o média*. Praha: Karolinum. 2005, s. 140

⁹ EDWARDS, E. H. *Obrazová encyklopedie koní*. 2. vyd. Praha: Ottovo nakladatelství. 1995, s. 38

měl probíhat základní drezurní výcvik, jaké jsou techniky jízdy, jak vypadá péče o koně a zmiňuje se i o jezdecké výbavě jezdce.

Od 7. století kůň plnil velkou funkci v obchodu, sloužil člověku jako přeprava, byl nejvyužívanější silou dovážející suroviny ze všech zemí. Stal se jakousi cestou k bohatství, a proto si jej vladaři velmi vydržovali a jeho chov byl pečlivý, neboť jim zajišťoval moc. Z této doby pocházejí Postřižiny. Rituál, kdy byly vlasy mladého muže ostříhány a on byl posléze posazen na koně. Zkrocení koně, jeho ovládnutí a jízda na něm se tak stala symbolem mužství.¹⁰

1.2 Středověk – doba rytířská

Z gladiátorských zápasů starého Říma se postupně vyvinuly turnaje, které se staly součástí doprovodu středověké společnosti po staletí.¹¹ Cílem turnajů bylo postupné zvyšování výkonnosti a všestrannosti rytířů. Ti nejlepší se pak stali středem pozornosti a obdivu fraucimoru. Rytířských soubojů se mohl zúčastnit pouze řádně pasovaný rytíř. Nejklasičtějším turnajem byl „souboj přes šraňky“.¹² Dva obrnění jezdci se rozjeli proti sobě, mezi sebou měly bariéru, která zabraňovala jejich střetu a zároveň je vedla po linii. Oba soupeři měli dřevce, které byly dlouhé 3,5 m. Cílem bylo zlomit kopí na štítě soupeře, naprostou výhrou se mohl chlubit ten, kdo sesadil spolujezdce z jeho koně. Tato forma zábavy naprosto převálcovala původní gladiátorské hry. Na rozdíl od nich nikdy nedocházelo k velkému násilí, šlo spíše o statečnost, šermířské umění, umění jezdecké a současně o zábavu pro přihlížející. Zároveň byla pro tuto dobu velice podstatná příjezdčnost¹³ koně a schopnosti jezdce kvůli bitvám. Proto se rytíři cvičili ve svých technikách.

První podoby pravidel rytířských turnajů (*Leges Hastitudiales sive Torneamenti*) sepsal Henrich de Vogel roku 938. Dále se šířila většinou jen ústně. Širší přehled pravidel sepsal a obnovil Godefroy de Preully, který sám zahynul v turnaji roku 1066. Poté pravidla prošla

¹⁰ DUŠEK, J. *Kůň ve službách člověka – středověk*, 1. vyd. Praha: Apros. 1995, s. 67

¹¹ Tamtéž, s. 100

¹² Tamtéž, s. 105

¹³ Schopnost koně reagovat na jezdcovy pomůcky

rukou více autorů. Za jejich nejvýznamnější soupis však můžeme považovat dílo císaře Maxmiliána I., proslulého jako posledního „velkého“ rytíře na trůně.¹⁴ Později francouzské pojetí ovlivnilo celkové pořádání rytířských soubojů. Tento vliv je zjemnil a zvýšil slavnostní charakter. Z „obyčejných“ turnajů byly honosné souboje pro širokou veřejnost, na královské turnaje byla zvána jen „vysoká“ mezinárodní aristokracie. Myšlenka rytířství se stala symbolem k vyjádření poetičnosti. Pravidla se ustálila, avšak jednotlivé země si je mohly v detailech upravovat. Francouzský jazyk nahradil původní německý.

Ve 14. století se turnaje staly součástí městských slavností a stále více stoupala jejich popularita. Turnaje nabízely různé druhy soubojů. Hlavní zůstaly hromadné souboje rytířů (buhurty) a zápasy dvojic (tjost). Na úvod byly do turnajů zařazovány souboje pěších ozbrojenců, vrcholem turnajového programu bývaly souboje s dřevci a tupými meči. Po francouzském vzoru se později začaly používat předměty ostré. Tento fakt donutil rytíře k výrazným úpravám brnění. Nejprve bylo brnění zhotovováno z kovových kroužků či šupin a ty byly připevněny na kožený podklad. Tato výstroj byla ovšem pro jezdce značně nepohodlnější a bránila jim v pohybu i identifikaci soupeře. Proto začali rytíři nosit na svých štítech symboly kvůli lepší orientaci. Aby mohly být zápasy nazývány přehlídkou módy a pestrosti, jak si tehdejší společnost vyžadovala, museli mít soutěžící barevné a nákladné obleky, zdobené perlami, kameny a zlatem. Koňské příkrývky, jež splývaly až na zem a byly zhotoveny z drahých látek rovněž. Tato nutná výzdoba představovala velkou uměleckou hodnotu.¹⁵ Jezdci často vyjížděli i smíření s tím, že už se žádného dalšího turnaje nezúčastní. V některých soubojích skutečně přicházeli rytíři o život, někdy i se svým koněm. Již v tuto chvíli je chodily podporovat dámy. Rytíři se snažili uhájit barvy té z žen, která jim byla nakloněna.¹⁶

1.3 Renesance

Období, které se svým pojetím života navrácí k antice. V renesanci dochází k velkému rozmachu umění, které se vyvíjí a formuje až do současnosti. Na výsluní je také umění

¹⁴ DUŠEK, J. *Kůň ve službách člověka – středověk*, 1. vyd. Praha: Apris. 1995, s. 101

¹⁵ DUŠEK, J. *Kůň ve službách člověka – středověk*, 1. vyd. Praha: Apris. 1995, s. 101

¹⁶ Například film: Příběh rytíře

jezdecké. Především jeho potřeba v jezdecké válečné kavalérii. Již ve středověku se měnila úprava brnění, počátkem renesance však nastal velice rychlý vývoj palných zbraní, tudíž museli jezdci nosit téměř neúnosné kovové pláty po celém těle, ty jim silně bránily ve veškerém pohybu. Stali se tak těžkopádnými, jejich koně těžko jezditelnými. Z této doby víme o jezdeckém stylu rytířů velmi málo. Nejpravděpodobněji své koně naučili ohýbat a na povel vyhodit kopyty, aby tak zneškodnili soupeře.¹⁷ Tento fakt je velice zajímavý, do této doby se jen málokdo zajímá o takovou drezuru. Dalším rozdílem byla velká změna v chovu plemen koní. Ve středověku se pro rytířské turnaje chovali koně velcí, chladnokrevní. Plemena, která dnes využívá člověk spíše pro práci v lese a to pro jejich sílu. Co se týče obratnosti a mrštnosti, tito koně zdaleka neodpovídali požadavkům renesanční doby a především požadavkům pro obratnost v boji. Zapotřebí byli tedy koně menšího vzrůstu, obratní, mrštní, citliví na pobídky jezdce, který na koně působí především sedem a holeněmi. Proto se velice rozšířil chov španělských koní. Přímou odpovědí na potřebám kavalérie i jezdeckých škol. Byli vnímaví, rychlí, dopřední¹⁸. V této době můžeme zaznamenat první podoby vysoké drezury, jež je v současnosti jedním z vrcholových sportů. Koně se v jezdeckých školách začali přiježďovat. Práce pod sedlem, kdy kůň musí přesně vnímat, co po něm jezdec chce. Hlavní bylo naučit koně obratnosti, prostupnosti v obloucích. Aby kůň nebyl „prkenný“. Uplatněním cviků vysoké drezurní školy se měla zvýšit poslušnost a reakce koně, aby tak byl připraven okamžitě jednat, jak se od něj očekávalo, v různých bojových situacích.

Itálie byla místem vzniku renesance i nových směrů jezdeckého umění. Dominantní postavení v jezdecké zísкала zakládáním jezdeckých akademií. Italští jezdci a trenéři koní udávali nový směr pojetí přípravy koní, a to ve všech evropských zemích. Učitelé jízdy připravovali koně pro válečné účely, působili a trénovali na všech knížecích i ostatních panských dvorech.

Leon Battista Alberti (1404-1477) publikoval na konci středověku knihu o vojenském jezdecké „*Cortegiano*“, která se později stala základem všem autorům, pojednávajícím o

¹⁷ K vidění na malbě Paola Uccella: Bitva u San Romana

¹⁸ Výraz, který se používá pro koně, jenž nepotřebuje tak silnou pobídku od jezdce

této tematice. Významnou knihou o hipologii „*Das Buch von der Pflege der Pferde*“ se může chlubit Albert Magnus a Jordan Ruffus.¹⁹ Kniha je z doby řádu německých rytířů (1408), vychází z praktických zkušeností řádových veterinářů.

Do italských jezdeckých akademií jezdilo mnoho šlechticů ze zahraničí, aby zde absolvovali kurzy tohoto umění, nezbytného pro šlechtu. Činili tak z důvodů vojenských i společenských. Významnou jezdeckou školou byla **Neapolská jezdecká akademie**. Roku 1532 ji založil neapolský šlechtic **Frederico Griso**. Od této chvíle se pojem „vysoká škola“ používá k popisu nejnáročnějších drezurních prvků. Frederico Griso sepsal publikaci o pravidlech jízdy na koni „*Ordini di cavalcare e il modo di conoscere le Nature dei Cavalli, emendare i vitii loro etc.*“ a tím určil směr jezdeckého odvětví po další generace.²⁰ Vychází z něj mnoho autorů i současných představitelů horsemanship a to proto, že Griso v ní zdůrazňuje, jak důležitý je vliv jezdce a jeho působení na koně, o čemž pojem horsemanship pojednává.

Vysoká jezdecká španělská škola byla založena již roku 1572 při habsburském císařském dvoře za účelem vzdělávání mladých šlechticů a v současnosti je nejstarší jezdeckou školou, která stále funguje. Zavádějící je název „španělská“, neboť se nachází ve Vídni. Můžeme soudit, že název vznikl počáteční výukou právě na španělských koních. Zajímavostí je, že za první světové války byli koně z Vídně přestěhováni do českého hřebčína Kladruby nad Labem. Ředitelem jezdecké školy se stal Alois Podhajský, který obdržel bronzovou medaili v drezúře na olympijských hrách v Berlíně roku 1936.²¹ V současnosti se v akademii chovají pouze lipicáni, plemeno vyšlechtěné ze starošpanělských koní.²² Bílí, klabonosí, a vznešení oři s nádherným exteriérem a výbornými chody. Škola si udržela pojetí „klasické“ drezury dodnes. Čas od času vyjíždí na turné do různých zemí, kde předvádí svůj drezurní um.

¹⁹ DUŠEK, J. *Kůň ve službách člověka – středověk*, 1. vyd. Praha: Apros. 1995, s. 161

²⁰ LIPINSKÁ, K. *Ježdění jako umění: Mistři vysoké školy*. Z překladu The horse magazine. [online]. 2011. [2013-03-04]. Dostupné z: <http://www.equichannel.cz/jezdeni-jako-umeni-mistri-vysoke-skoly>

²¹ Alois Podhajský. [online]. 2013. [2013-03-16]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Alois_Podhajsky%C3%BD

²² LIPINSKÁ, K. *Za klasickou drezurou do Vídně*. [online]. 2009. [2013-03-06]. Dostupné z: <http://www.equichannel.cz/za-klasickou-drezurou-do-vidne>

Zajímavou osobností byl **Antoine Pluvinet de la Bauma** (1555-1620) z Francie a to především díky své publikaci o metodických způsobech výcviku koně, zaměřených hlavně na jeho psychiku. Pro svou nenásilnost a harmonický, přirozený vztah s koněm se tímto spisem proslavil a udal tak zcela nový pohled na jeho výcvik. Byl stájmistrem u velkovévody z Anjou, pracoval s králem Jindřichem IV. Navarským. Založil v Paříži jezdeckou školu – **Akademii pro mladé šlechtice se zvláštním zaměřením na jezdecké umění**. Jeho vztah s Jindřichem IV. a později jeho synem Ludvíkem XIII. byl velice důvěrný. Král ho pověřoval i diplomatickými úkoly v Dánsku. Pluvinet byl výborným jezdcem. Napsal zajímavou knihu vedenou v dialogích: „*Le Maneige royal, ou l'on peut remarquer le défaut et la perfection du cavalier en tous les exercices de du roy.*“²³

William Cawendish Newcastle (1592-1676) byl anglický šlechtic a spolu s Pluvinelem se staly dvojicí nejvýznamějších autorů. Jejich metody naprosto zjemnily přístup k jezdeckví. Newcastle však „vyřadil“ i některé metody Pluvinelovy, které se mu zdály ještě stále násilnějšího charakteru. Newcastle byl učitelem korunního prince waleského. V Antverpách zřídil jezdeckou školu, ve které publikoval svou knihu „*Methode et invention nouvelle der dreser les chevaux.*“

Francois Robichon de la Quériniere (1688-1751)

Ludvík XV. založil jezdeckou školu ve Versailles, která nejvíce přispěla k rozvoji ježdění. De la Quériniere byl vrchním mistrem ve stájích jezdecké akademie. Jeho kniha „*Ecole de Cavalerie*“²⁴ se stala jakousi biblí pro moderní jezdecké školy. Publikace, která obsahuje metody logické, racionální a progresivní. „*Člověk často žádá věci, které kůň není schopen vykonat a ve snaze učit příliš rychle na koně příliš tlačí. Tyto přehnané požadavky pak ústí do nechuti k práci, napětí a únavy svalstva a šlach, na jejichž elasticitě vše záleží a často takoví koně končí zničení namísto příježdění. Poslechnou, protože už nemají sílu bojovat, ale bez ducha a šarmu. A ještě jeden důvod přispívá k takovému výsledku: koně jsou ježdění příliš mladí, a protože práce, která se po nich vyžaduje, přesahuje možnosti a oni nejsou dostatečně vyvinutí, aby se mohli tomuto stupni ovládnutí bránit, dříve než jsou trénováni,*

²³ DUŠEK, J. *Kůň ve službách člověka – středověk*, 1. vyd. Praha: Apros. 1995, s. 163

²⁴ Tamtéž, s. 165

jsou podrobeni, jejich bedra jsou zničená, hlezna oslabená a jsou trvale poškozeni. Přiměřený věk pro trénování je šest, sedm nebo osm let podle přirozenosti koně.“²⁵ De la Quériniere také vyžadoval práci s koněm ze země. Pro takovou práci byli určeni specialisté – Cavaldours de Bardelle. Definoval spousty nových pojmů jako je přilnutí (appui - jemné spojení jezdcovy ruky s koňskou hubou), shromáždění (rassembler – zkrátit chod tak, aby se kůň více podsadil, dostal na zád). Pojmenoval nové drezurní cviky jako malý kruh²⁶, pirueta²⁷, dovnitř plec a jiné prvky, které jsou základem soudobé klasické drezury. Zároveň stále ještě navazoval na práci s koňmi v jezdeckých kavaleriích. „*Pokud nadzemní cviky neskýtají žádnou výhodu pro válečné koně, zlepšují alespoň koňskou obratnost, které je zapotřebí při překonávání překážek a příkopů, což přispívá k bezpečnosti jezdce.*“²⁸ Těmito změnami pohledů na výcvik koní si získal velkou podporu a jeho principy se využívají dodnes. Lze říci, že De la Quériniere se stal předchůdcem horsemanshipu²⁹, v jeho nejlepší podobě.

Jezdecké školy vznikaly ve všech zemích. Jejich největší rozmach byl právě v rozmezí 16-19. století a byly velkou výsadou šlechty. Některé zanikly, jiné fungují dodnes. Můžeme tedy říci, že období renesance bylo obrovským přínosem pro jezdecké umění. Mnoho autorů současnosti vychází právě z autorů uvedených výše. Nutno ještě zmínit, že v každé škole a pro každou činnost byli vyžadováni různí koně. V neapolské škole to byla delší ovčí hlava, vypouklá jen v čele, ohon dlouhý a hustý. Každá akademie kladla na koně jiné požadavky, které můžeme dodnes hodnotit na dobových rytinách nebo obrazech. Ráda bych níže ještě zmínila jezdeckou školu, která je aktivní od roku 1972, tudíž škola současnosti, jež si stejně jako **Vysoká jezdecká španělská škola** ve Vídni drží pojetí klasické drezúry. Jedná se o **Národní jezdeckou školu Cadre Noir** v Saumuru. V roce 2010 se škola spojila s Národním hřebčínem a výsledkem je Francouzský institut pro koně

²⁵ LIPINSKÁ, K. *Ježdění jako umění: Mistři vysoké školy*. Z překladu The horse magazine. [online]. 2011. [cit. 2013-03-05]. Dostupné z: <http://www.equichannel.cz/jezdzeni-jako-umeni-mistri-vysoke-skoly>

²⁶ Kruh o průměru 8-10 metrů, kůň je přistaven (ohnut) k vnitřní ruce

²⁷ Pirueta (poloviční pirueta) je obrát o 360° (180°) provedený na dvou stopách s vnějším poloměrem délky koně a předními končetinami pohybujícími se kolem zadních

²⁸ LIPINSKÁ, K. *Ježdění jako umění: Mistři vysoké školy*. Z překladu The horse magazine. [online]. 2011. [cit. 2013-03-04]. Dostupné z: <http://www.equichannel.cz/jezdzeni-jako-umeni-mistri-vysoke-skoly>

²⁹ Přirozená komunikace člověka s koněm

a jezdeckví. Cadre Noir (fr. Černý obraz) byla zapsána na seznam světového nemotného kulturního dědictví UNESCO, zasloužila se o to díky zachování francouzské jezdecké tradice. V současnosti jezdí pedagogové z této školy přednášet i k nám do Čech.³⁰ Další současnou drezurní školou je **Portugalská škola jezdeckého umění** a **Královská andaluská škola jezdeckého umění**. Tato čtveřice jezdeckých škol současnosti stále tvoří základ klasického drezurního ježdění.

Dalším druhem jezdeckého umění byly prapůvodní rychlostní závody – **dostihy**, jejichž rozmach můžeme hledat právě v renesanci. Počátky dostihů spadají do období antiky, svým smyslem vychází z tamních závodů vozatajů.³¹ Dostihy, které ovšem ještě nejsou zcela oficiální a nemají stanovená obecná pravidla, lze zařadit do Anglie 12. století. Z této doby se dochovaly určité záznamy, nelze z nich však vysoudit, zda se jednalo o skutečné dostihy. Ve 14. století se do okolí Vídně a Bavorska rozšiřují tzv. Šarlatové dostihy.³² Tyto závody pochází z Itálie, kde byly konány jako vsuvka slavností a rytířských turnajů. Byly velice oblíbené a to z důvodu, že je mohli pozorovat i lidé nešlechtického původu. První Šarlatový dostih se konal ve Vídni. Zajímavostí je, že koně, kteří se takového závodu účastnili, byli osvobozeni od daní. První dostihový řád vzniká za dohledu Albrechta III. Habsburského (1349/1350–1395). Jeho cílem je zvýšit regulérnost dostihů. Některé body dostihového řádu³³

- Organizátory mohli být pouze zodpovědní pracovníci pověřeni řízením závodu
- Nutný zápis jezdce a koně – startovné
- Měla být vystavena první, (šarlatový závoj), druhá (meč) a třetí cena (kuše). Cenou pro posledního jezdce bylo prase.
- Na startu i v cíli natažený provaz
- Jezdci na sebe nesměli najíždět a fyzicky se napadat
- Zakázáno krmit koně nepovolenými povzbudivými prostředky

³⁰ *Cadre Noir v Praze: od teorie k praxi*. [online]. 2012. [2013-03-12]. Dostupné z: <http://www.jezdci.cz/clanky/Cadre-Noir-v-Praze-Kun-od-teorie-k-praxi/>

³¹ Encyklopedický karetní systém, *Kůň ve světě, sport a jezdecké hry*, 2003

³² DUŠEK, J. *Kůň ve službách člověka – středověk*, 1. vyd. Praha: Apros. 1995, s. 170

³³ Tamtéž, s. 170-171

Tento druh zábavy se postupně rozšiřoval po celém Německu (Augsburg, Ulm, Strasburg). Pozvánky na ni se posílaly s velkým předstihem, aby se informace dostala do podvědomí co nejvíce lidí. Téměř každé město vysílalo své koně a jezdce jako zástupce. Stejně jako dnes závodí jezdci za jezdecké kluby a oddíly. První Šarlatové dostihy se jely bez sedla a nesměly být použity žádné pomůcky jako bičíky, ostruhy apod. Později, roku 1509, se začalo soutěžit o zlatý džbán a byla stanovena nejvyšší možná váha jezdce (100 fundů).³⁴ Encyklopedický karetní systém³⁵ uvádí, že první podoby dostihů byly závody ke kostelní věži. Jezdci se museli „hlava nehlava“ dostat k nejbližší vesnici, kde vyčnívala věž kostela. V tomto závodě si mohli jezdci vybrat jakoukoliv trasu. Sport se rozšiřoval dál, do dalších měst a později i zemí, dokonce ho pod svou záštitou pořádaly i církevní organizace. Pravidla byla stále upravována až do současných novel. V porovnání se současností je např. pozoruhodné, že původní délky dostihové dráhy byly asi 6 - 9,5 km dlouhé (nyní je to asi polovina) a váha jezdců se pohybovala od 50 - 76 kg.³⁶ V Čechách můžeme mluvit o počátku dostihů, v podobě závodů dvou a více koní uspořádaných náhodně při společenských akcích, zhruba v 16. století. V této době také vychází kapitola v knize veterináře Jana z Kružce (1608) na téma „*Jak kůň v dostih strojit*“. Roku 1860 je u nás založen Český dostihový spolek, Velká Pardubická odstartovala roku 1874, první stálá rovinná dostihová dráha byla vystavěna roku 1896 v Karlových Varech.³⁷ 1906 – 1919 – Praha má konečně svou dostihovou dráhu – Velkou Chuchli.³⁸

V 19. století se z původních závodů konaných v Řecku a Římě dostává na žebříček slávy **cirkus** (z latiny – kruh).

Za předchůdce cirkusu považujeme závody konané ve starověkém Řecku a Římě. Později, v letech 1755-1796 existoval jakýsi druh cirkusu ve Vídni – divadelní štvanice. Kulatá stavba, která pojala asi 3 000 diváků. Zde se pravidelně za doprovodu dechové hudby vzájemně napadala zvířata (psi, vlci, medvědi apod.).³⁹ Cirkus jako takový však

³⁴ DUŠEK, J. *Kůň ve službách člověka – středověk*, 1. vyd. Praha: Apros. 1995, s. 170 - 171

³⁵ Encyklopedie s přídatnými kartami se zaměřením na koně

³⁶ DUŠEK, J. *Kůň ve službách člověka – středověk*, 1. vyd. Praha: Apros. 1995, s. 169

³⁷ GOTTHARDOVÁ, L. *Příručka, Jezdectví do kapsy*. 2000, s. 42

³⁸ ZLÁMANÝ, J. *Velká chuchle dostihová*. Secret Partnership, a.s., s. 9

³⁹ DIETER, P. *Boj o média*. Praha: Karolinum. 2005, s. 140

ožívá až v 19. století a to pod dohledem anglického seržanta-majora Philipa Astleyho (1742-1814). Ten nechal v roce 1769 postavit kruhovou dráhu v Londýně o průměru 13 metrů, čímž určil velikost kruhu, která se dodnes v mnoha případech využívá.⁴⁰ Roku 1779 byla zastřešena celá manéž a „koňské divadlo“ (v této době se ještě výraz cirkus nepoužíval) bylo nazváno „Amphitheater of Arts“.⁴¹ Astley do cirkusu přidal akrobaty, žongléry, provazolezce, šašky a další zvířata, jako např. psy. Koně, kteří později účinkovali v cirkusu, museli být nejprve vycvičeni v některé z vysokých drezurních škol, zpočátku to byli angličtí plnokrevníci (koně, kteří se dnes chovají především pro dostihový sport), arabové nebo lipicáni. Nejčastějšími akrobatickými prvky byly přeskoky na cválajících koních, akrobat, který dělal salta na zádech koně, jel na dvou koních současně apod. Z těchto praktik se neupustilo ani dnes, jen se stále zdokonalují. Roku 1782 založil Astley v Paříži „anglický amfiteátr“, ve kterém byla i divadelní scéna. V roce 1793 převzal cirkus Antoine Franconi, který ho přejmenoval na „Théâtre Olympique“ nebo také „Cirque Olympique“⁴², z kterého se stal až do roku 1840 nejznámější evropský cirkus, který byl ovšem spojen i s klasickou formou divadla. Rovněž ve Vídni vzniklo stálé koňské divadlo. Od roku 1810 se v Německu konají říjnové slavnosti (Oktoberfest), kterých se v počátcích účastnili putovní cirkusy.

Nejznámější disciplínou, která je s cirkusem spojená je **Voltiž**. Z francouzského slova La Voltige = poletovat. Pochází z období římských her, kdy akrobat předváděl gymnastiku na cválajícím koni v kruhu. Od roku 1920 byla zařazena mezi jezdecké disciplíny na olympijských hrách v Antverpách.⁴³ Disciplína, která je mnohdy považovaná spíše za umění než za sport. Přesto se v ní každoročně konají mistrovství republiky i světa. Jedná se o gymnastické cviky, předváděné na hřbetě koně. Ten je při voltiži vyvázan, na hřbetě má pouze obřišník s madly. Cirque Olympique byl krasojízdou vyhlášen a to pro své různorodé

⁴⁰ Encyklopedický karetní systém. *Kůň ve světě, výstavy a show, cirkus včera*, 2003

⁴¹ DIETER, P. *Boj o média*. Praha: Karolinum. 2005, s. 140

⁴² Tamtéž, s. 141

⁴³ *Voltiž*. [online]. 2013. [2013-03-11]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Volti%C5%BE>

kostýmy. Krasojedci nebo krasojedkyně na sobě měli hned několik převleků najednou, převlékali se na koních. Např. z popelky v princeznu, ze sedláka na granátníka.⁴⁴

Na výsluní se v roce 1816 dostávají také akrobati, kteří do této chvíle většinou pouze doplňovali představení. Ve stejném roce vzniklo pařížské divadlo madame Saqui (tanečnice na provaze). Za zmínku stojí cirkus „Wild west show“, pojmenovaný po legendárním Buffalo Billovi. Tento cirkus byl věnovaný především koním a představením s nimi. Vystupoval nejen v Americe, ale i v Evropě.⁴⁵ Prvním cirkusem v Čechách byl cirkus Beránek (1830). Původním majitelem byl Josef Beránek, který cirkus „vyženi“ sňatkem s vdovou Dallmayerovou v roce 1928. O dva roky později ho přebírá jeho syn Emanuel Beránek. Ten zavádí první stálou boudu pro představení, plynové osvětlení a uvádí i jména artistů na reklamní plakáty (ani v cizině se do té doby neuváděla). Obohacuje cirkus o siláky, žongléry a historicky prvního českého klauna – Čížka. To vše nazve Národním cirkusem.⁴⁶

Za zmínku stojí nejznámější a nejtradičnější cirkus 19. století - **Cirkus Kludský**. Rozšířil svá představení tím, že přivedl do cirkusu slony a zvednul tak příčku zábavy, která se stala velice populární.

Zakladatelem byl Antonín Kludský. Obohatil cirkus o nová zvířata. Do této chvíle tvořili představení především lidé – artisti, žongléři, klauni apod. V historii se však v představeních objevovala i zvířata. Kludský v roce 1860 kupuje papouška a opici. 1868 kupuje prvního slona, jenž je dnes opravdovým symbolem cirkusu současnosti. Jak sám Kludský tvrdí, sloni jsou pro cirkusovou drezuru chytřejší a schopnější než koně a lidoopi. Od této chvíle tvoří show také medvědi, leopardi, lvi, koně, dokonce aligátoři, psi a mnoho dalších zvířat. Takové drezurní prvky, jaké předváděl Kludský i jeho žena v manéži, dnes můžeme vidět v těch nejlepších cirkusech světa. Například lva na slonu, tygra se slonem, koně se slonem, tygra na koni, velbloudy. Sám Kludský uvádí, že sestavit takovou vysokou a volnou drezuru byla pěkná dřina. Po téměř 40 letech má cirkus více než 700 zvířat, dvě

⁴⁴ DIETER, P. *Boj o média*. Praha: Karolinum. 2005, s. 141

⁴⁵ Encyklopedický karetní systém. *Cirkus včera*, 2003

⁴⁶ VACULÍK, P. *Cirkusy a atrakce v Praze v 1. pol. 19. stol.* [online]. 2013. [2013-03-06]. Dostupné z: <http://www.cirkusy.eu/Clanky.html>

kapely, tři manéže, čtyři stožáry a dráhu přes šedesát metrů (výstup 24 slonů). Nejvíce vystupuje v Německu (v Mnichově), kde se nejlépe prodává.⁴⁷ Zajímavostí je, že již v této době se cirkus setkává s lidmi, kteří nesouhlasí s jeho aktivitou a jsou schopni otrávit cvičená zvířata. Cirkus Kludský oficiálně ukončil svou činnost 22. února 1934 pro nedostatek diváků a postupný krach.

*„Řeknu vám, lidi viděli vždycky u cirkusu jen to pozlátko a dobrodružství. Málokdy viděli dřinu, která za tím vším byla. Vyprávět o cirkuse je těžké, jako byl těžký život cirkusu.“*⁴⁸

Po zániku tohoto významného šapito se s cirkusy „roztrhl pytel“. Dodnes můžeme chodit na představení, konané v obřím stanu s kruhovou manéží a obdivovat stále se zlepšující výkony akrobatů, zvířat a klaunů. Pokud budeme hovořit o tradičním cirkusu, stále si zachoval svou původní tvář. Cirkus baví a pravděpodobně dále bude bavit společnost svými špičkovými výstupy, za kterými stojí léta dřiny. V současnosti můžeme hovořit o tzv. „Novém cirkusu“. Jde o novou podobu představení, která je spojována s divadlem. Estetická stránka výstupů se v tomto novém pojetí mění. Představení obsahují důraz na emoce, sny, rituál. Dochází ke komunikaci umělce a diváka.⁴⁹

⁴⁷ JORDAN, H. *Sága rodu Kludských aneb osud slonice Baby*. [online]. 2007. [2013-02-08]. Dostupné z: <http://host.divadlo.cz/noviny/clanek.asp?id=12835>

⁴⁸ KLUDSKÝ, K., CIBULA, V. *Život v manéži*. Praha: Orbis. 1970, s. 9

⁴⁹ *Nový cirkus*. [online]. 2013. [2013-03-18]. Dostupné z: <http://www.mlejn.cz/22-novy-cirkus.html>

2. KOMUNIKACE – KLÍČ KE SPOLUPRÁCI

I v cirkusu „minulosti“ se trenéři snažili dosáhnout dobré komunikace se zvířaty. Vždyť jak by si Karel Kludský jinak poradil se lvem, který dokázal několik minut sedět na hřbetě slona. Stejně tak tomu bylo s drezurou koní. Už v počátcích byli k vidění dva cválající koně, na jejichž hřbetě seděl například pes. Později člověk dokázal až nemožné. Jen prvotní snaha, přesvědčit zvíře, aby něco dělalo dobrovolně nebo za odměnu, ale systematicky. Stačí pouze fakt, že kůň dokáže pět minut cválat dokola manéže v jednotném tempu. Snaha o komunikaci se vyvíjela již od domestikace koně, v současnosti je základem jakékoliv práce s ním.

Komunikace

- Z lat. Communicare = sdělit, spojovat, Communicatio = učinit společným⁵⁰

„Každý by se měl pokusit pochopit svého koně. A to bez komunikace nejde.“⁵¹

„Pokud chcete, aby váš kůň dělal to, co si přejete, musíte se naučit myslet jako on a dorozumívat se s ním jeho vlastní řečí.“⁵²

Komunikací a prací s koněm ze země vzniká jakési pouto mezi člověkem a zvířetem. Na základě toho můžeme hovořit o souznění dvojice, která je později propojena i v umění jezdeckém. Ačkoliv se tvrzení, že člověk komunikuje s koněm, může zdát „přehnané“, kůň sám o sobě nevyjadřuje umění, stejně tak člověk na něm sedící nevytváří krasojízdu sám za sebe. Spojení, které spolu musí dvojice mít, je veliké. Jde o jakousi harmonii, soulad mezi člověkem a koněm, bez kterého je veškeré snažení zbytečné. *„Soulad koně s jezdcem je něco, co lze jen těžko vysvětlit někomu, kdo to nezažil. Jistě, i na koňském hřbetě může být člověk jen pasažérem stísněným strachem z pádu nebo z neposlušnosti toho velikého zvířete pod ním. Avšak když se jezdec a kůň shodnou a zamíří společně ke stejnému cíli, je to zážitek, který by člověk nevyměnil za žádný jiný. Souznění beze slov a vědomí, že mohutné*

⁵⁰ KOLEKTIV AUTORŮ, *Všeobecná encyklopedie Universum*. 1. vyd. Praha: Odeon. 2000. 5. díl, s. 63. ISBN 80-242-0288-3

⁵¹ BOŘÁNEK, V. *Horsemanship přirozené jezdeckví*. 2. vyd. Cheb: Harmony. 2006, s. 35

⁵² BLAKE, H. *Jak mluvit s koňmi*. Praha: Pragma. 1975, zadní strana

skvělé zvíře dává člověku k dispozici bez výhrad všechny své síly, to je stejný pocit, jakoby člověku z ničeho nic najednou narostla křídla.“⁵³ O tom bezesporu vypovídá mnoho autorů, kteří se zabývají pojmem horsemanship. Metoda přirozené komunikace, která je dnes nejžádanější cestou, jak si porozumět s vlastním koněm. Ráda bych vymezila hranice horsemanshipu, protože je nedílnou součástí přípravy v jakékoliv show, divadle, cirkusu apod. „*V tréninku každého koně by měla stát práce ze země na samém začátku.*“⁵⁴

Horsemanship (Přirozené jezdectví)

Podle Václava Bořánka⁵⁵ horsemanship:

- ztělesňuje jisté filosofické a duchovní přesvědčení, že kůň je cítící tvor s oprávněnými potřebami, inteligencí a emocemi.
- představuje systém a metodu tréninku, která je založena na komunikaci a způsobu vzájemného porozumění.
- vychází z pozorování koně v jeho přirozeném prostředí (touto metodou se hlouběji zabývá např. Monty Roberts)
- se využívá ve všech druzích jezdeckého sportu.

Milan Kovář na svých webových stránkách⁵⁶ uvádí, že přirozená komunikace s koněm je dokázat skloubit psychickou a fyzickou stránku koně k jeho beznásilnému výcviku, znamená používat co nejméně vybavení k dosažení efektivního výsledku. Podle něj je práce ze země základ, kde vše začíná.

Proč horsemanship?

Václav Bořánek uvádí⁵⁷, že pokud se ohlédneme zpět do historie koně po boku člověka, vždy narazíme na utrpení. I přesto, že současná civilizace má dojem, že všemu rozumí, stále se setkáváme s fyzickým i psychickým týráním koní, ale především nevědomě.

⁵³ DOBRORUKA, L. J., KHOLOVÁ, H. *Zkrocený vládce stepi*. Praha: Panorama. 1992, s. 209

⁵⁴ BOŘÁNEK, V. *Horsemanship přirozené jezdectví*. 2. vyd. Cheb: Harmony. 2006, s. 42

⁵⁵ BOŘÁNEK, V. *Horsemanship přirozené jezdectví*. 2. vyd. Cheb: Harmony. 2006, s. 13 - 14

⁵⁶ KOVÁŘ, M. Webové stránky horsemána. [online]. 2013. [2013-03-02]. Dostupné z: <http://www.milankovar.cz/>

⁵⁷ BOŘÁNEK, V. *Horsemanship přirozené jezdectví*. 2. vyd. Cheb: Harmony. 2006, s. 31

Některé „vědecké“ metody (vojenský výcvik z dob minulých) jsou aplikovány na zvíře v dobré víře, avšak odporují jeho přirozenosti, potřebám a to vše způsobuje neznalost koňského světa. „*Troufám si tvrdit, že veškeré vlastnosti, kvůli kterým je kůň obdivován člověkem už dlouhá staletí, jako jsou svobodný duch a mysl, harmonie a ochota zvířete spolupracovat s člověkem, jsou v koni zničena během „obvyklého“ zacházení na zemi. A to ještě dříve, než byl obsednutý!!*“⁵⁸

Přirozená komunikace s koněm má kořeny velice hluboko. Tak, jako vznikala stále nová plemena koní, vyvíjel se i jejich výcvik a metody komunikace. Ráda bych uvedla pár autorů, o kterých existují alespoň nějaké zmínky v oblasti tzv. horsemanů, „zaříkávačů“ (muži, kteří naslouchají koním) z historie, kteří byli velmi podstatní pro vývoj tohoto pojmu až po současnost a zároveň současné autory, jejichž zdokonalenými metodami se řídí velké procento trenérů koní z celého světa. Nutno předeslat, že každý z těchto níže uvedených autorů pojmenoval nové cviky a metody v komunikaci s prací s koněm, avšak většinu z nich můžeme zaznamenat už v dřívějších dobách, zachytit přesný vývoj jednotlivých cviků lze jen těžko.

2.1 John Solomon Rarey (1827-1866)

První muž, proslulý jako zaříkávač koní. Od malička miloval koně a pracoval se svým otcem v zemědělství. Už jako malý nabyl dojmu, že kůň je daleko inteligentnější zvíře, než se doposud lidé domnívali. I přesto, že Rareyovi koně využívali především k orbě a jiným pracím na poli, usoudil, že se s nimi dá komunikovat tak, aby si vzájemně život zpříjemnili a jejich spolupráce byla tak lepší. Postupem času chodili Johna pozorovat sousedé z vesnice a obdivovali ho v jeho přístupu. Velký okamžik nastal v roce 1856. Mladý Rarey tehdy šokoval zástupy lidí v Ohio, kde za pouhých 15 minut zvládl dvojici agresivních a zcela nezvladatelných koní. Poté se vydal na cestu do Anglie, kde své metody začal představovat u britských důstojníků armády Jejího Veličenstva. Zajímavostí je, že královna Viktorie žasla nad uměním takového mladíka a společně se rozhodli, že najdou nejdivočejšího koně v Anglii. Stal se jím plnokrevný hřebec Cruiser – kůň, jehož temperament se srovnával s vtělením samotného ďábla a měl za sebou již dvě „vraždy“

⁵⁸ BOŘÁNEK, V. *Horsemanship přirozené jezdectví*. 2. vyd. Cheb: Harmony. 2006, s. 33

svých dvou ošetřovatelů. Z toho důvodu nosil kovový náhubek. John Rarey se s ním nechal statečně uzavřít do jednoho boxu (místo pro jednoho koně ve stáji). Podle očitých svědků se oba ukázali za tři hodiny. Kůň bez náhubku se sklopenou hlavou kráčel poslušně vedle Johna. Tento příběh mu zajistil obrovskou slávu a světový ohlas. Mnoho trenérů a „koňáků“ o něm rozhlašovalo, že je čaroděj a ke zkrocení používá výhradně černé magie. Ohlasy na oficiálně prvního zaříkavače znovu ožily po uvedení filmu s Robertem Redfordem – Zaříkavač koní, ve kterém mnoho metod pochází právě z úst Johna Rareyho.⁵⁹

2.2 Tom Dorrance (1910-2003)

Celý život strávil na rančích a jako cestovatel. Většina horsemanů procestovala Ameriku a Anglii, Tom i Evropu a Asii. Lidé od koní si k němu chodili pro rady, ale on nikdy nechtěl lidi učit nebo pořádat jakékoliv semináře. Pokud někdo tvrdil, že má problémy se svým koněm, Tom ho jednoduše vyvedl z omylu většinou větou podobného typu: „*Vy musíte hlavně začít přemýšlet nad tím, že to ne vy máte problém s vaším koněm, ale že kůň má problém s vámi!*“⁶⁰ Postupem času si Tom získal pověst chlápka, který komunikuje s koňmi a pomáhá lidem s jejich problémy a dostal se i do televize a novin. Vysloužil si přezdívku zaříkavač, ale nikdy s ní nechtěl být spojován. Byl milovníkem koní i lidí a snažil se je spojovat dohromady. Jeho žena a přátelé ho nazývali „velkým pohodářem“. Ve své knize *True Unity* uvedl slova, která jsou a budou stále platná: „*Věřím tomu, že koně od přírody mají obrovskou víru v lidské bytosti. Je to jejich přirozený instinkt sebezáchrany. Mnohokrát jsem viděl, jak se člověk minul v porozumění s koněm jen proto, že mu chyběl dostatek jistoty, že se kůň pokusí také komunikovat. Pokud najdete způsob, jak prezentovat sebe nebo sebe na koni způsobem, který je mu pochopitelný, tak můžete získat jeho důvěru a vždy naleznete koně ochotného odpouštět.*“⁶¹

2.3 Monty Roberts

Současný autor, který napsal světově úspěšné bestsellery *Plachý hoch* (2001), *Muž, který naslouchá koním* (1999), *O koních a lidech* (2010). Je uznávaným mužem po celém

⁵⁹ BOŘÁNEK, V. *Horsemanship přirozené jezdeckví*. 2. vyd. Cheb: Harmony. 2006, s. 72

⁶⁰ Tamtéž, s. 76

⁶¹ Tamtéž, s. 78

světě.⁶² Pro rady si k němu chodí i anglická královna Alžběta II. Jeho postava se stala předlohou pro film Zaříkavač koní. Proslavil se metodou „Napojení“ (anglicky Join up), kterou prezentuje ve více než 40 státech USA. Pojmem se rozumí napojení na koně – komunikace s ním, vzájemný přátelský vztah. Stejně jako mnoho dalších autorů je i Monty přesvědčen, že kůň je cítící bytost, na kterou netřeba násilí, ale porozumění. Od malička je Monty jezdcem rodea a kaskadérem. V současnosti má farmu Flag is up (vlajka je vztyčena) v Kalifornii. BBC o něm natočilo dokument: „*Monty Roberts, The Real Horse Whisperer*.“ Díky němu se z něj stala celosvětově nejproslulejší postava, spojená s koňmi.

„Dobrý cvičitel přiměje koně dělat to, co po nich chce. Vynikající cvičitel je dokáže přesvědčit, aby to chtěli sami.“⁶³

2.4 Ray Hunt

Současný trenér známý po celém světě. Jeho jméno je nejčastěji spojováno se jménem Tom Dorrance, který byl jeho blízký přítel. Ray je významný především svou všestranností v komunikaci. Zasahuje do všech odvětví koňských disciplín. Jeho kurzy navštěvuje např. český horseman Milan Kovář.⁶⁴ Podobně jako většina horsemanů u nás a po světě i Ray Hunt se zabývá především prací ze země a vzájemným porozuměním.

2.5 Pat Parelli

Pokud v „koňském světě“ zmíníte jméno Parelli, stoprocentně všichni budou okamžitě vědět, o koho se jedná. Nejde o to, že by byl nejlepší, všichni jsou ve své práci s koňmi jistě výbornými učiteli, ale Pat Parelli vymyslel a pojmenoval sestavu cviků, kterou se řídí tisíce lidí na celém světě. Tento „fousáč“ pochází z Kalifornie a začínal jako jezdec rodea (v roce 1972 získal titul „Nováček roku“). V roce 1988 vzniká promyšlená koncepce s názvem PARELLI NATURAL HORSE-MAN-SHIP. Ucelený systém jakýchsi úrovní (anglicky Levels), které otevřely bránu přirozené komunikace téměř každému člověku od koní. Je pravda, že touto chvílí odstartovala dráha mistrů, co rozumějí koním. Horsemanship tak

⁶² ROBERTS, M. *Průvodce nenásilným výcvikem koní*. Praha: Ikar. 2005, závěrečná strana

⁶³ Tamtéž

⁶⁴ KOVÁŘ, M. *Ray Hunt – mistr komunikace*. [online]. 2013 [2013-03-21]. http://www.milankovar.cz/?page=ray_hunt_mistr

trochu „zkomerčněl“ a kde kdo se v současnosti považuje za učitele komunikace. Nehledě na to, že všechny instruktáže a semináře nebo videonahrávky něco stojí. A že to není zrovna nejlevnější záležitost. *Level 1* se Vám podaří dosáhnout s investicí asi 100 amerických dolarů. *Level 4* už Vás však může přijít až na 6 000 dolarů – někdy víc.⁶⁵ Pata Parelliho v akci můžeme vidět například v sousedním Německu nebo různě po Evropě. Neustále aktivně trénuje a pomáhá lidem s koňmi. Výborné je, že se nebojí prakticky předvést, jakým způsobem s koněm komunikuje, na rozdíl od některých předešlých trenérů, kteří se metodikou vyloženě nechlubili. Nejvíce se proslavil sestavou – *SEDM HER*. Opět ucelený systém cviků. Podle Bořánka systém obsahuje téměř všechny odpovědi na to JAK! se svým koněm pracovat, velmi často však chybí odpověď na otázku PROČ? Také ale konstatuje, že pokud bychom odcházeli z kurzů a věděli jsme, proč koně reagují právě takto – nebudeme brzy potřebovat žádné kurzy.

2.6 Honza Bláha

Zatímco většina horsemanů učí přirozené komunikaci ze země, Honza Bláha⁶⁶ k tomu přidává kombinaci se sportovním ježděním. Jeho stáje se nachází v Srbicích u Klatov, stále však někam cestuje a předvádí své show, hlavně po Evropě. Učil se především od Pata Parelliho, pak se dal svou cestou. Jeho první kůň se jmenuje Gaston. S ním Honza vyrostl a strávil většinu času. Koník ho naučil spousty věcí, jak sám přiznává. Specializací této dvojice, jež je k vidění po celé Evropě na svých show, je především drezura bez použití jakékoliv otěže či provazu (o něco podobného se v současnosti snaží také známý český herec Václav Vydra se svým Démonem, na rozdíl od Honzy Bláhy ale na parkúru). Jeho seminářů se u nás účastní spousty jezdců.⁶⁷

Z názorů výše uvedených autorů lze vysoudit, že základem pro jakoukoliv práci s koněm je komunikace s ním. Na základě toho můžeme s koněm dosáhnout souladu jak ze země, tak ze sedla například v drezuře, kdy máme dojem, že kůň provádí cviky sám, jako

⁶⁶ Webové stránky horsemana uvádějí pouze jméno Honza

⁶⁷ BLÁHA, H. Webové stránky horsemana. [online]. 2013. [2013-03-21]. Dostupné z: <http://www.honzablaha.cz/>

by na něm jezdec neseseděl. Pobídky jsou tak citlivé, že je lidské oko ani nespatří. A tomu se podle mého říká „výborná komunikace“.

3. VYUŽITÍ KONÍ V SOUČASNOSTI

Počátky civilního jezdeckého sportu u nás jsou spojeny se vznikem Sokola roku 1891. V roce 1929 je založen Československý jezdecký svaz, který se o tři roky později, v roce 1930, stává členem Mezinárodní jezdecké federace (FEI – Federation Equine International)⁶⁸. Tato organizace spravuje jezdecká pravidla, zřizuje konání sportovních akcí a závodů. Po válkách dochází k několika reorganizacím jezdeckého sportu. Ten je později začleněn do Československého svazu tělesné výchovy. V roce 1949 je poprvé oficiálně uspořádáno mistrovství republiky v jízdě na koni v Karlových Varech. Od 60. let začíná období rozvoje jezdeckví a většina odvětví, která vznikají, můžeme sledovat dodnes. Jsou vybudována nová jezdecká zařízení, rozvíjí se účast českých reprezentantů na závodech v zahraničí.

*„Ve všech možných oborech, kde kůň kdysi dominoval, ho můžeme postrádat (i když neradi), ale ve sportu, v rekreaci a v zábavě je stále ještě nezastupitelný a nenahraditelný.“*⁶⁹ Koňský sport se od dob renesance neustále vyvíjel. V současnosti jsou k vidění různé disciplíny jezdeckého odvětví od her až po vrcholové sporty. Těm jsou jednotlivě předepisovány pravidla soutěže i odívání. Pro každou oficiální soutěž je nutné splnit **zkoušky základního výcviku jezdce** a získat tak **jezdeckou licenci**, která je zpoplatněna částkou 100 Kč na rok. Zkoušky se skládají z parkúru o výšce asi 70-100 cm, drezurní úlohy základní úrovně, všeobecného testu z přehledu o koních a předvádění koně na ruce. Dále se dají skládat **zkoušky cvičitelské nebo trenérské**. V obou případech se jezdí parkúr i drezura ve vyšších úrovních.

Dalším druhem závodů jsou **hobby závody**. Ty od nového roku spadají také pod Českou jezdeckou federaci, do minulého roku se je stále snažila tzv. „dostat pod svá křídla“. Jak už název napovídá – z anglického slova hobby = koníček, jedná se o závody, na které není potřeba jezdecká licence ani licence koně (pokud organizátoři nežadají jinak). Pořadatelem může být jakýkoliv jezdecký klub nebo oddíl, společnost nebo fyzická osoba. Neoficiální závody jsou také méně obtížné. V současnosti jich využívají i profesionální

⁶⁸ DUŠEK, J. *Chov koní v Československu*, 1. vyd. Praha: Brázda. 1992, s. 64

⁶⁹ DOBRORUKA, L. J., KHOLOVÁ, H. *Zkrocený vládce stepi*. Praha: Panorama. 1992, s. 209

jezdci k „otrkání“ mladých koní, které berou poprvé na závody. Nutno připomenout, že pro každého mladého koně nebo koně, který dosud na závodech nebyl, je akce velmi stresující situací. Téměř na každém kolbišti hraje hlasitá hudba, z věže rozhodčích se vyvolávají jednotlivá jména a povolení ke startu, zvonek apod. Pokusím se níže shrnout ty nejznámější sporty i hry, které vyplynuly z povahy koně i člověka. Některé z nich skutečně jen ve stručnosti, protože stojí za zmínku, ale nejsou stěžejní součástí práce. U ochočeného koně člověk přirozenou snahu být nejlepší podpořil, rozvinul a usměrnil.⁷⁰

Každý sport se vyvinul z předchozí podobné činnosti, většinou již v období Antiky. V současnosti můžeme jen hádat a typovat, jak se soutěže přesně vyvíjely. Stejně tak se vyvíjelo odivání jezdců i strojení koní. Pro každou soutěž zcela jiné, adekvátní a praktické vybavení, zároveň splňující estetický dojem.

3.1 Parkúr

Jezdec s koněm překonávají určitou sestavu skoků na kolbišti (Místo o rozměrech nejméně 20x40 m). Na olympijských hrách se objevil v roce 1912.⁷¹ Skoky jsou různých barev a profilů (skoky, které se neskládají pouze z bidel, kavalet, ale jsou to např. plůtky, bedny, příkopy apod.). Kavalety jsou umístěny na stojanech pouze do kovového žlábků, tudíž, když kůň na parkúru zachybuje a překážky se dotkne, ta bez problémů spadne na zem (samozřejmě jsou případy ošklivých pádů i přesto, že se bidlo uvolní). Některé soutěže mají stanovený čas, který nesmí být překročen, jiné jsou na nejrychlejší čas. Trestné body se udělují za shození skoku, zastavení skoku (v současnosti je po dvou zastaveních vyloučení ze soutěže), překročení limitu, kruh navíc, apod. V současnosti je nejlepším povrchem geotextílie⁷², stále se používá písek, anebo kolbiště vyložené přírodní – travnatá. Dělíme ho do sedmi kategorií, u všech je tolerance plus minus 10 cm, Z (základní - 1 m), ZL (základní lehký – 110 cm), L (lehký – 120 cm), S (střední – 130 cm), ST (středně těžký – 140 cm), T (těžký – 150 cm) TT (mezinárodní soutěže – CSIO, nad 160 cm). Úplnou novinkou jsou závody ZZ (do 80 cm, především pro začínající jezdce, anebo mladé koně,

⁷⁰ DOBRORUKA, L. J., KHOLOVÁ, H. *Zkrocený vládce stepi*. Praha: Panorama. 1992, s. 210

⁷¹ HERMSEN, J. *Encyklopedie koní*. 2. vyd. Praha: Rebo Productions CZ, s.r.o. 2001, s. 169

⁷² Plošný, syntetický nebo přírodní materiál, který může být tkaný nebo pletený, používaný ve styku se zemí při zemních a stavebních pracích

které je potřeba někde „otrkat“) a závody T***** (do 155 cm).⁷³ Dále se jezdí podobné soutěže jako je např. *MINI – MAX* – jezdci překonávají s koňmi překážku, která se s každým dalším kolem zvedá o 5 nebo 10 centimetrů. Prozatím je za výšku 2, 47 metrů oceňován kůň Huaso s jezdcem Albero Saraguibel Moralesem, kteří se tímto výkonem představili v roce 1949.⁷⁴ Oficiálně nikdo další takovou překážku mohutnosti nepřeskákal. Dále můžeme sledovat také *Zrcadlové skákání*, kdy 2 koně překonávají parkúr zrcadlově vedle sebe. Jednotlivé postavení skoků je tedy samozřejmě upraveno speciálně. Novinkou je *Parkúr na polský styl*. Jezdec překonává s koněm klasický parkúr, ale hodnotí se i styl jezdce, správný cval a celkový dojem. Jezdí se další druhy parkúrového skákání, doba jde neustále dopředu a tak můžeme sledovat soutěže pro nejmenší i pro seniory.

3.2 Drezura

Tomuto sportu bude věnována větší část, neboť se jedná o předchůdce veškeré jízdy. Můžeme říci, že **drezura je základ**, vychází z ní jakákoliv práce s koněm.

Vymezení pojmu drezura

Z francouzského slovesa Dresser = držet zpříma, rovnat, trénovat⁷⁵

Všeobecná encyklopedie Universum⁷⁶ uvádí, že drezura znamená naučit, pozměnit nebo odstranit určitý řetězec prvků chování (vzruch-reakce-vztah) u zvířat pomocí paměť posilujícího učení.

Dále uvádí, že drezura v jezdeckví obnáší výcvik jezdeckého koně, pro jeho přípravu v drezurních soutěžích. Výkony, které převyšují normální drezurní výcvik koně, se nazývají Vysokou jezdeckou školou.

Vznik drezury datujeme k roku 360 př. n. l. Je spojen s autorem díla *Peri hippikés* (O jezdeckví) Xenofonem, jenž jako první autor sepsal knihu o příježdění jezdeckých koní. Z toho lze soudit, že prvky drezury už jsme mohli sledovat v období antiky. Největšího

⁷³ MOTYGINOVÁ, Z. Časopis *Jezdeckví*. Praha: K4K Publishing. Březen 2013, novinky 2013, s. 20

⁷⁴ Doporučené shlédnutí na <http://www.youtube.com/watch?v=gChqJU9gciQ>

⁷⁵ KOLEKTIV AUTORŮ, *Koně: velká kniha o chovu a výcviku koní*, 1. vyd. Praha: Cesty. 1995, s. 170

⁷⁶ KOLEKTIV AUTORŮ, *Všeobecná encyklopedie Universum*. 1. vyd. Praha: Odeon. 2000, 2. díl, s. 467

rozmachu však drezura dosáhla v období renesance, kdy začaly vznikat jezdecké akademie, které učily koně lepší prostupnosti, příježděnosti, ohebnosti apod. za účelem mrštnosti a obratnosti jak v jezdeckých kavaleriích, tak pro oko publika ve všemožných soutěžích té doby. Nejznámější a nejšpičkovější akademií byla a v současnosti stále je Vysoká španělská jezdecká škola ve Vídni, která je dodnes považována za nejradikálnější posun drezurního jezdeckého klasického umění. Drezura byla roku 1912 zařazena mezi olympijské sporty ve Stockholmu.

Drezurní soutěže dělíme na několik stupňů obtížnosti – Z (základní), L (lehká), S (střední) a T (těžká). Poslední stupeň můžeme sledovat především na mezinárodních prestižních závodech, neboť prvky, které úloha obsahuje, jsou skutečně vysoce profesionální a vyžadují ten největší jezdecký um a skvěle trénovaného koně. Mezi takové soutěže patří například úloha Cena Svatého Jiří (Prix St. George), F. E. I. Intermédiaire I, II., Velká cena (Grand Prix) nebo trochu odlišná drezúra na hudbu – Kür. Všechny tyto úlohy upravuje Mezinárodní jezdecká federace (FEI - 1921), která se zároveň stará o dodržování pravidel soutěže a podporu všech odvětví jezdeckého sportu.

Drezurní úloha se jezdí na tzv. kolbišti. Jeho povrch je upraven speciálně pro co nejpohodlnější krok koně. V současnosti se nejvíce používá geotextilie, která je vysoce kvalitní a měkký povrch, bohužel je velmi drahá. Drezurní obdélník má rozměry 20 x 40 metrů (pro klasické drezury), 20 x 60 metrů (většinou na mezinárodních závodech). Kolem obdélníku jsou umístěna písmena, kterými se jezdec musí celou úlohu řídit. Většinou s sebou má jezdec na závodech pomocníka, který mu úlohu předčítá, i přesto však musí jezdec úlohu dobře znát. Každá soutěž má svá specifická pravidla, v každé soutěži, ať už je to parkúr nebo drezura, musí jezdec pozdravit rozhodčí (komisi), která mu uděluje body a píše poznámky. V drezurní úloze je přímo napsáno: X (písmeno) – Stát, pozdrav. Jezdec musí zastavit, otěže vzít pouze do levé ruky, pravou rukou mávnout směrem dolů a poklonit hlavu. Úloha většinou trvá asi 3-5 minut. Hodnotí se sed jezdce, práce s pomůckami (holeně, pobídky, práce vnějších otěží, bičik, ostruhy) a jednotlivé zajetí cviků. Nejčastějšími cviky nižší drezury jsou:

- Malý (8-10 metrů) nebo velký kruh (20 metrů)
- Zastavení, zacouvání, naklusání, nacválání
- Diagonálou změnit směr⁷⁷
- Obloukem změnit směr⁷⁸
- Od stěny ke stěně⁷⁹
- Středem jízdárny
- Vlnovka o třech obloucích⁸⁰

Některé cviky vysoké drezury (klasické), tyto cviky můžeme vidět v cirkusu, show s koňmi, práci ze země apod.

- Kontracval⁸¹
- Letmý přeskok⁸²
- Traverzála⁸³
- Pasáž⁸⁴
- Piaffa⁸⁵
- Dovnitř plec/zád⁸⁶

„Není správné se domnívat, že náročné drezurní cviky zvládne každý kůň, do něhož budou investovány peníze a trpělivost. Je však nesporné, že korektní a systematická drezurní práce prospěje každému, neboť z něho činí poslušného, ovladatelného a příježděného koně.“⁸⁷

⁷⁷ Jezdec s koněm diagonálně, na konci kratší stěny, projíždějí jízdárnu přes střed, na konci mění směr

⁷⁸ Oblouk se dělá na delší straně jízdárny, má průměr asi 8 metrů.

⁷⁹ Na delší stěně jezdec v prvním rohu nasměruje koně na střed, poté ho ohýbá zase zpět k druhému rohu.

⁸⁰ Jezdec dělá pravidelnou vlnovku, která má tři oblouky, od jedné k druhé dlouhé stěně. Pro všechny tyto cviky je podstatné přistavování k ruce, tj. ohýbání koně a jeho sestavení.

⁸¹ Cval na druhou nohu. Pokud kůň cválá vlevo, první jde jeho zadní pravá, potom současně levá zadní a pravá přední a poté levá přední.

⁸² Změna cvalu na druhou nohu.

⁸³ Překroky.

⁸⁴ Shromážděný klus, kdy kůň výrazně zvedá zadní i přední nohy, vznosný pohyb.

⁸⁵ Shromážděný pohyb (klus, cval), v kterém se kůň téměř neposouvá vpřed, je na místě.

⁸⁶ Přistavení k vnitřní ruce, kůň je ohnut ke středu jízdárny. Plece nebo zád' dovnitř, důležitou roli hrají pobídky holeněmi.

⁸⁷ DUŠEK, J. *Chov koní v Československu*, 1. vyd. Praha: Brázda. 1992. s. 70

Kür aneb když koně tančí

Kür je německé slovo, jenž v překladu znamená volnou jízdu. Ve spojení s jezdeckým sportem se používá jako popis drezurních cviků s hudebním doprovodem, volná jízda na hudbu. Proto je úzce spjat s drezurou. Dá se říci, že kür se využíval a využívá v cirkusu, kde se i pravděpodobně vyvíjel.

V této jezdecké disciplíně se na rozdíl od klasické drezury hodnotí dvě věci. Za první technické provedení jednotlivých cviků a za druhé umělecká interpretace a přesnost. Rozhodčí hodnotí především souhru úderů zadních kopyt na zem spolu s hudebním doprovodem. Pravidelnost chodu koně je tedy na prvním místě. Sestava trvá většinou 4-5 minut.⁸⁸

Jak už bylo řečeno, kür je především uměleckou disciplínou, která je spojená s výběrem ideální písně, jež sama o sobě musí něco říkat. Někdy může však sloužit jen jako podkres, což je možná spíše na škodu, protože rozhodčí hodnotí sladěnost cviků s rytmikou hudební skladby. Jezdec musí znát hudbu do detailu a pamatovat si její jednotlivé části. Často se setkáme se spekulacemi, že i kůň je určitým způsobem schopen cítit rytmus. Nikomu se ale nepodařilo tuto skutečnost potvrdit, ani vyvrátit.

Volná jízda sahá hluboko do historie, do samého jádra jezdeckého umění – renesance. Je spojena s počátky cirkusu, kde je hudební doprovod k jednotlivým číslům samozřejmostí. Dále se rozmáhá až v současnosti a to jako jedna z nejtěžších jezdeckých disciplín. Na rozdíl od klasické drezury vyžaduje kür jak dokonalost přilnutí jezdce s koněm, používání pomůcek, pobídek, tak celkový umělecký dojem z jízdy, protože úloha má za úkol něco vyjádřit. Příprava je mnohem těžší.⁸⁹ V současnosti je drezura spolu s parkúrem stále nejoblíbenějším sportem na světě. Na rozdíl od parkúru je však značně složitější a vyžaduje tvrdší trénink a soustředěnost. Zároveň však nenabízí takový adrenalin a vzrušení, jakým je skákání.

⁸⁸ ŠVEHLOVÁ, D. *Výběr hudby pro kür*. [online]. 2012. [2013-03-08]. Dostupné z překladu: <http://www.equichannel.cz/vyber-hudby-pro-kuer>

⁸⁹ ŠVEHLOVÁ, D. *Výběr hudby pro kür*. [online]. 2012. [2013-03-08]. Dostupné v originále: http://www.classicaldressage.co.uk/html/dressage_to_music.html

3.3 Voltiž

Obecně gymnastická akrobacie na cválajícím koni na kruhu o průměru 13-16 metrů, historicky nejvíce užívaná v cirkusech. Původní využití bylo především pro počáteční uvolnění koně a následnou přípravu na ježdění. V současnosti se stala jednou z jezdeckých disciplín spadající pod Mezinárodní jezdeckou federaci. Voltižní ježdění pomáhá s poruchami rovnováhy a pozornosti, hrubou motorikou apod. Učí držet rovnováhu a těžiště, získat uvolnění, obratnost a soulad s pohybem koně. Pojem voltiž se objevil v roce 1509, kdy se začal spojovat s cirkusem, roku 1982 byla voltiž oficiálně uznána FEI, ve stejném roce se konalo celostátní mistrovství v Nitře.⁹⁰ Závody v ní sestávají z určitých povinných cviků a zároveň volné sestavy na hudbu. Hodnotí se jednotlivci i skupiny, posuzuje se i kvalita chodu koně, který musí být perfektně vycvičen. Ve volných sestavách můžeme vidět různé náskoky, stoje na rukou, salta. Ve skupinách to může být zvedání, nesení, vyhazování do vzduchu a jiné.⁹¹ V současnosti je v Čechách několik oddílů, které se zabývají výcvikem jezdců i koní na lonži – voltiží. Nejvíce oblíben je tento sport na Slovensku.

3.4 Soutěž všestranné způsobilosti (Military)

Jak už název napovídá, jedná se o všestranné závody, někdy také nazývané Military (vojenský, armádní), které mají původ ve zkouškách připravenosti vojenských důstojnických koní, v té době každoročně povinné. Jedná se o soutěž, která je složená ze tří částí. První část – parkúr, druhá část – terénní zkouška (klusová, steeplechase, klusové, cross-country), třetí část – drezúra. V závodní řeči se jedná o přírodní překážky, které jsou na rozdíl od parkúru přidělané na pevně a v terénu. Pokud je kůň nepozorný nebo jezdec „tápe“, většinou končí závod špatně. Cross country se hodnotí podobně jako parkúr. Zkouška je vícedenní a klade se v ní důraz na rychlost, vytrvalost, obratnost i psychickou vyspělost koně.⁹² Podobně jako u drezury i parkúru je všestrannost rozdělena na stupně Z, L, S, a T. Rozdíl je v obtížnosti všech tří zkoušek. Delší trasy pro klusové i skokové úseky, výška jednotlivých skoků, požadavky na drezurní práci apod.

⁹⁰ DUŠEK, J. *Chov koní v Československu*, 1. vyd. Praha: Brázda. 1992, s. 67

⁹¹ Voltiž. [online]. 2013. [2013-03-12]. Dostupné z: <http://www.voltizdrago.cz/voltiz/>

⁹² DUŠEK, J. *Chov koní v Československu*, 1. vyd. Praha: Brázda. 1992, s. 71

3.5 Dostihy

Jedny z nejstarších závodů vůbec. V podobě, v jaké je známe dnes, se poprvé objevily v Anglii. Zde od 17. století vznikají stálá závodiště, v polovině 18. století je založen anglický Jockey Club.⁹³ V České republice se v této podobě dostihy objevily ve třicátých letech. Roku 1860 je založen Český dostihový spolek. V současné době stále populární a velice finančně náročný sport. Pro koně náročný psychicky i fyzicky. Má velice přísná pravidla ohledně váhy, dopingů apod. Z nejstarších závodů vozatajů se zachovaly závody klusácké, kdy je kůň zapřažený do sulky. Dále dostihy cvalové - rovinné – např. ve Velké Chuchli, a dostihy překážkové (proutěné překážky, steeplechase⁹⁴, cross – country) – Velká Pardubická. Pro tento druh sportu se využívá plemeno Anglický plnokrevník. Je vytrvalý, ohebný a rychlý.

3.6 Distanční závody

Závody vytrvalosti. Jsou rozděleny na trasy různých délek a terénů. Tratě jsou v rozmezí 20-160 km. Mají rovněž velice přísná pravidla a to veterinární. Kůň musí splnit požadavky, na dech a celkový fyzický stav, které jsou kontrolovány během celé jízdy na určitých úsecích trati. Jedná se o rekreačnější formu závodů, která je nejvíce oblíbeným sportem v Americe a v Austrálii. Ve Velké Británii se každoročně jezdí distanční závod Golden Horse Shoe Ride v národním parku Exmoor, který je dlouhý 121 km.⁹⁵

3.7 Westernové ježdění

Tento styl jízdy vznikl v 19. století v Severní Americe jako potřeba člověka chovat dobytek a nějakým způsobem se o něj starat. Stáda dobytka se musela nahánět do ohrad, aby tam byla zvířata sčítána a označena výřehem. Z této doby také vznikl pojem Cowboy. Aktivita byla skutečně fyzicky náročná a žádala si klidného koně, který bude okamžitě reagovat na pomůcky jezdce. Postupem času člověk vyvinul bezpečný a pohodlný způsob přepravy, takže se „pár“ cítil méně unaven. Westernový styl je tedy založen na

⁹³ DUŠEK, J. *Chov koní v Československu*, 1. vyd. Praha: Brázda. 1992, s. 84

⁹⁴ V hrubém překladu – kostelní běh, v Anglii dříve považovány za nelegitimní dostihy.

⁹⁵ KOLEKTIV AUTORŮ, *Koně: velká kniha o chovu a výcviku koní*, 1. vyd. Praha: Cesty. 1995, s. 175

jednoduchosti a klidu, jeho podstatou je uvolněný kůň.⁹⁶ Z období, kdy člověk cválal s koněm přerými a naháněl krávy, se zároveň chtěl bavit a soupeřit s ostatními kovboji. Nejtradičnější soutěží je rodeo, různé závody kolem barelů, slalom, nahánění dobytka, a jiné. Zde vznikají základy dnešních soutěží, které jsou vyloženě volnočasové a většinou k nim není zapotřebí žádné licence, v mnoha případech jsou to závody hobby. Někteří považují western za styl života. Co se týče jízdy, western má zcela odlišné – pohodlnější sedlo než je klasické anglické (skokové nebo drezurní). Ostruhy a uzda jsou nejčastější výbavou. To proto, že jsou to pomůcky ostré a po koni vyžadují okamžitou a hbitou reakci.

3.8 Vozatajství

V dřívějších dobách byl kůň nucen tahat povozy, pracovat v zemědělství a také fungovat jako osobní a veřejná doprava. Díky tomu došlo k dobytí kontinentů, rozvoji zemědělství a mobilitě populace. Později jsme mohli vidět kočáry, tažené koňmi a dalšími zvířaty, jako komickou ukázkou v cirkusu. V současnosti vozatajství znovu ožilo jako způsob rekreace. Vozataj nebo kočí sedí na kozlíku a z něj řídí koně libovolného počtu (dvouspřeží, čtyřspřeží), zapřažené do vozu. Závody spřežení se skládají ze tří zkoušek – posouzení spřežení a absolvování drezurní úlohy, terénní jízda – *maraton*, překážková jízda. Při hodnocení se klade důraz na klid, pravidelnost chodů, soulad, poslušnost, styl, přesnost, hodnotí se i dojem z koní, čistota, stav, vybavenost postrojů a vozů a korektnost provedení.⁹⁷ Drezurní zkouška má pro spřežení předepsané FEI celkem tři úlohy, jednotlivé národní federace mají ještě své další – lehčí. U maratону se zkouší kondice a vytrvalost koní, zručnost jezdce – odhad rychlosti, pravidelnost tempa. Překážková jízda nespočívá v překonávání skoků, jak by si mohl někdo domyslet. Zkouší se zručnost a obratnost koní mezi různými bariérami. Například dřevěný most nebo vlnovka, která je označena kužely, na jejichž vrcholu je míček (kužel je vysoký 30 cm). Při pádu míčku rozhodčí hodnotí úsek jako chybný a stanovují určitý počet trestných bodů. V České republice jsou závody k vidění například v Kladrubech nad Labem.

⁹⁶ HERMSEN, J. *Encyklopedie koní*. 2. vyd. Praha: Rebo Productions CZ, s.r.o. 2001, s. 213

⁹⁷ DUŠEK, J. *Chov koní v Československu*, 1. vyd. Praha: Brázda. 1992, s. 74

„Kůň je zvíře neobyčejně učenlivé a tvárné.“⁹⁸ Dokáže se přizpůsobit a zvládnout téměř vše, co po něm člověk vyžaduje. Zpočátku může mít z cizích věcí a předmětů strach, pokud mu ale člověk ukáže cestu a „vysvětlí“ koni, že není důvod, aby se bál, dochází k výsledku, jako je koňský fotbal nebo hokej. Prvotního strachu z pálek, míčů, více koní a davů přihlížejících se kůň zbaví téměř ihned, pokud mu od začátku nedáme důvod, aby se tak nestalo. Kdyby měl špatnou předchozí zkušenost, zřejmě bychom ho nepřivykli. V závěru můžeme usoudit, že si i koně jednotlivé hry dokážou užít.

3.9 Pollo

Kolektivní hra pro dva čtyřčlenné týmy jezdců, kteří musí za pomoci pálek dostat míček do soupeřovy branky na hřišti 274x146 metrů. Pravděpodobně vznikla v Persii před 2000 lety. Původně se hrálo s malou bílou koulí a krátkou hůlkou, tudíž se jezdec musel příliš nahýbat. Později se průměr hrací koule zvětšil a páčka prodloužila.⁹⁹ Do Británie se sport podobný hokeji dostal roku 1869. O 6 let později byla stanovena pravidla pro jeden z nejdražších „koňských“ sportů současnosti. Do Ameriky se rozšířila hned v dalším roce. V současnosti je velice populárním sportem po celém světě, který má i své vlastní kluby.¹⁰⁰ Nejvíce převládají hráči z Argentiny, kteří si drží vysokou pozici v mezinárodním utkání, které je jediné svého druhu, The cup of the Americas.¹⁰¹ Jezdec s koněm musejí být sehranná dvojice, neboť jezdec drží otěže pouze v jedné ruce a musí spoléhat na hbité reakce svého ponyho. (Pro tuto hru se speciálně chovají koně obratní – tzv. póloví poníci.¹⁰² Tento druh ponyho není nikde registrován jako plemeno.)

3.10 Pushball

400 let před Kristem se tato hra hrála ve starověkém Římě. Push je výraz pro tlačení, ball je míč. Dříve se namísto klasického míče využíval kamenný míč. V současnosti si hru velice oblíbili především Američani. Kůň se k tomuhle druhu fotbalu začal využívat v 19.

⁹⁸ DOBRORUKA, L. J., KHOLOVÁ, H. *Zkrocený vládce stepi*. Praha: Panorama. 1992, s. 222

⁹⁹ Tamtéž, s. 221

¹⁰⁰ *Pólo*. [online]. 2013. [2013-03-18]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/P%C3%B3lo>

¹⁰¹ KOLEKTIV AUTORŮ, *Koně: velká kniha o chovu a výcviku koní*, 1. vyd. Praha: Cesty. 1995, s. 172

¹⁰² DOBRORUKA, L. J., KHOLOVÁ, H. *Zkrocený vládce stepi*. Praha: Panorama. 1992, s. 221

století a zajímavostí je, že se nazýval „Velmíč koňmo“.¹⁰³ Hřiště pro hru je dlouhé 118,9 m a široké 91,4 m. Ke hře jsou zapotřebí dva týmy po čtyřech hráčích. Jezdci se snaží dostat míč o průměru asi 120 cm do soupeřovy branky. Jezdec naviguje, kůň kope a tlačí míč plecemi. Právě o tomto sportu se mluví jako o koňské zábavě, neboť při shlédnutí zápasu odcházíte s pocitem, že se nejedná o tvrdou hru, kdy kůň může dostat pálkou do nohy, jako u Polla. Naopak máte pocit, že i kůň si hru užívá.

3.11 Skijöring

Zimní sport, kdy za sebou kůň na laně tahá člověka na lyžích či na snowboardu. Nejčastěji se tento sport spojuje se psy.

¹⁰³ *Pushball*. [online]. 2013. [2013-03-18]. Dostupné z: <http://www.konicki.cz/clanky/konske-hry-99/pushball-2313/>

4. SHOW S KOŇMI

Doposud jsem v práci nahlížela na historický vývoj a vznik jednotlivých odvětví jezdeckví. Jak tomu bývá téměř v každém oboru - „všechno se vším souvisí“. Předešlé kapitoly o vývoji jezdeckých škol v renesanci se postaraly o budoucí rozmach drezurního ježdění. Kdyby nebylo drezury, nebylo by kultury jezdeckví. Dá se říci, že z této disciplíny vychází vše. Stejně tak, kdyby nebyla lidská snaha porozumět koni - „horsemanship“, nedokázali by současní trenéři, chovatelé ani jezdci s koňmi takových výsledků, které můžeme sledovat po celém světě. Postupnými kroky se jednotlivá odvětví vyvíjela a formovala do dnešní podoby. Spojením všech těchto faktů vzniká jakási nová podoba cirkusu, ve které můžeme vidět ukázkou všech „pojmu“ z předešlých kapitol. Ráda bych uvedla, že prostřednictvím jezdeckého umu a spolupráce s koněm vzniká jakýsi společný soulad. Tímto souladem lze vyjádřit umění, a tak tomu právě je v „koňském“ divadle, kde dochází ke spojení všech prvků jezdeckví. Můžeme v něm vidět práci ze země, která tvoří základ celého představení, skoky, vysokou klasickou drezuru, kür, spřežení, klasická cirkusová čísla a to vše se nazývá „Nový cirkus“, ovšem více věnovaný právě koním. Ráda bych uvedla dvě odlišné organizace, které se věnují uměleckému ztvárnění jízdy na koni. Zároveň musím podotknout, že zdaleka nejsou jedinými, ale nejbližšími a podle mne podstatnými. Pokud bychom mluvili o budoucím vývoji show s koňmi, zaručeně vyjdou z některých metod a technik těchto dvou divadel současnosti, která čerpala také z historie.

„Cikánský král“ Bartabas

vlastním jménem Clément Marty. Dnes šestapadesátiletý muž, který se narodil 2. června 1957. Původně se tento potetovaný talent zabýval herectvím, později se realizoval i jako režisér, natočil snímky Mazeppa (1993 – vítězem Technical Grand Prize na filmovém festivalu v Cannes) a Chamane (1995), a již od útlého věku se věnuje práci a trénování koní. V současnosti je jeden z nejznámějších trenérů na světě. Už ve svých sedmnácti letech dal dohromady divadelní skupinu Cirque Aligre. Roli zakladatele a uměleckého

ředitele Théâtre Équestre Zingaro si užívá již od roku 1984.¹⁰⁴ Většina zdrojů uvádí tento rok, kdy zároveň vzniká první představení, avšak některé zdroje jako web České televize¹⁰⁵ se s tímto rokem neshodují.

4.1 Théâtre Équestre Zingaro

Název v překladu znamená Jezdecké divadlo Zingaro, někdy se také uvádí i jako divadlo muzikálové, řadí se mezi představení Nového cirkusu, výrazně věnovanému koním. Jak už byl výše uveden pojem „cikánský král“, Zingaro byl první vraník proslulého Bartabase, v překladu „Cikán“, protože byl černý. Proto se také divadlo často označuje za „cikánské“, ačkoliv v něm žádnou romskou populaci nenajdeme, svou tradicí se obrací k romské kultuře, stejně jako k mnoha dalším. Bartabas čerpá z celého světa, ze všech možných kultur jako je Indická, Čínská, Korejská, Ruská, a nebo třeba Australská.¹⁰⁶ Clément nahlíží na duchovní stránku člověka a jeho souznění s koněm. Náměty čerpá po celém světě a výsledkem je prozatím jedenáct představení s neskutečně kladným hodnocením diváků celého světa, které nesou názvy:

- *Cabaret équestre I, II a III (Jezdecký kabaret I, II a III – 1984-1990)*¹⁰⁷
- *Opéra Équestre (jezdecká opera – 1991-1993)*¹⁰⁸
- *Chimère (přelud – 1994-1996)*¹⁰⁹
- *Éclipse (zatmění, zmizení – 1997-1999)*¹¹⁰
- *Triptyk (Triptych – umělecké dílo na tři části- 2000-2002)*
- *Loungta (tibetský název – větrný kůň - 2003-2005)*¹¹¹
- *Battuta (z It. – úder, náraz - 2006-2009)*¹¹²
- *Darshan (spatření svaté osoby - 2009-2010)*¹¹³

¹⁰⁴ ŠTEFANOVÁ, V., MARŠÍKOVÁ, Š. *Český nový cirkus*. [online]. 2012. [2013-03-18]. Dostupné z: <http://casopisdisk.amu.cz/cs/archiv/rocnik-2012/disk-42-prosinec-2012/cesky-novy-cirkus>

¹⁰⁵ www.ceskatelevize.cz

¹⁰⁶ ŠTEFANOVÁ, V. *Koňská laterna magika*. [online]. 2010. [2013-03-09]. Dostupné z: <http://www.divadelni-noviny.cz/konska-laterna-magika>

¹⁰⁷ Doporučené shlédnutí, <http://www.youtube.com/watch?v=E2H2N-zV3bc>

¹⁰⁸ http://www.youtube.com/watch?v=iH_zf_TJOe4

¹⁰⁹ <http://www.youtube.com/watch?v=d7WI8gwWH7I>

¹¹⁰ http://www.youtube.com/watch?v=TCoeKfC_yjI

¹¹¹ <http://www.youtube.com/watch?v=wBwaTZuDUkg>

¹¹² <http://www.youtube.com/watch?v=gx1pvR8M2GA>

- Calacas (2011-2012)¹¹⁴

Do těchto představení jsou vsunuty mýty a symboly jednotlivých kultur, pro které je často největším symbolem kůň. Marty klade důraz na obřad a rituál – duchovno, a proto se snaží je vkládat i do jednotlivých představení. Využívá tradiční hudební doprovod z Orientu, špičkové akrobaty (jejich počet je v současnosti asi 20 herců – akrobatů) z celého světa a především perfektně trénované koně, nejen vysoké drezury, ale i duševní propojení a práce s koněm ze země. I kvůli tomu nenazývá Bartabas svůj soubor cirkusem, ale divadlem. „*Se Zingaro jsme vytvořili něco, co nikdy předtím neexistovalo – máme jezdeckví, tanec, herectví, ale když to srovnám s mými přáteli, kteří jsou herci nebo se věnují choreografii, mají-li konkurs, mají na výběr ze stovky tanečníků nebo herců. Já jsem musel lidi na Zingaro připravovat dvacet let. Museli jsme mít lidi s dobrým jezdeckým citem a poté jsme je museli naučit tančit, aby mohli tančit s koňmi.*“¹¹⁵

Jezdci – krasojezdci – akrobati musí být zároveň herci a učit se nazpaměť jednotlivé akty, nikoliv slova. Všechny inscenace jsou vizuální, doprovázené hudbou, bez použití mluveného slova. Stejně tak jako jezdec, se i kůň v manéži stává hercem. Pro představení jsou typické kostýmy šité na míru, pro každé z nich. Doplnují tak perfektně celkový dojem.

Jak uvádí Divadelní noviny¹¹⁶ – Škola je věrná jedinému cirkusovému umění – koňské krasojízdě, která je vypilovaná do největší možné dokonalosti a přesnosti. Cílem divadla je vyprávět silné příběhy prostřednictvím člověka a koně, světového hudebního a dramatického umění.

Důležitým tématem je také hudba, která tvoří základní podbarvení a vypráví příběh. Často je velice rytmická a živá, neboť byla pro divadlo načerpána ze všech možných žánrů,

¹¹³ <http://www.youtube.com/watch?v=LdE2a6YfRKE>

¹¹⁴ <http://www.youtube.com/watch?v=NUahj-teKJk>

¹¹⁵ LIPINSKÁ, K. *Bartabas ve Versailles*. [online]. 2012. [cit. 2013-03-06]. Dostupné z: <http://www.equichannel.cz/bartabas-ve-versailles>

¹¹⁶ ŠTEFANOVÁ, V. *Koňská laterna magika*. [online]. 2010. [2013-03-06]. Dostupné z: <http://www.divadelni-noviny.cz/konska-laterna-magika>

od obřadní, rituální, smuteční, vojenské, často můžeme slyšet hudbu psalmodickou¹¹⁷, jejíž poslech nás může dostat až do jakéhosi stavu transu.¹¹⁸

Bartabas většinou využívá celý prostor pouze pro tančící koně, málokdy používá dekorace, velice mu záleží na práci s osvětlením, které v některých chvílích zcela změní rozlohu manéže. Tento fakt je k vidění například v představení *Darshan*, které se níže pokusím přiblížit.

Jak uvádí Vladan Šír v článku na m.Ihned.cz¹¹⁹, *Darshan* je ukázkou toho, jak dokonale se dá pracovat se scénou, aby divák nebyl schopen zachytit jediný opěrný bod, představení ho uvrhuje do nejistoty a naprosto mate všechny jeho smysly. Excelentní práce s osvětlením a stíny koní i lidí zcela mate diváky, kteří po chvíli mohou zjistit, že se celá manéž otáčí kolem své osy a že to nejsou koně, kteří se hýbou dokola. „*Bartabas rozjíždí bláznivé divadlo stínů, v němž divák nemá jediný záchytný bod, ke kterému vztáhnout perspektivu, rozměry, celý svět se mu před očima začíná rozplývat, nejasné stíny přecházejí v postavy a koně – a postavy a koně se mění ve stíny.*“¹²⁰ V představení *Darshan*, stejně tak jako ve všech ostatních, jsou obsaženy prvky vysoké drezury. V show můžeme vidět piaffu, pasáže, přeskoky, i zcela nové cviky.

Každé z představení je něčím jiné a postupem času můžeme vidět velký posun celého divadla. Bartabas přináší stále nové nápady, až člověku občas zůstává rozum stát, kde všude je ještě může načerpat. Za zmínku by stálo každé představení, ale vybrala jsem pouze *Darshan* pro jeho zajímavý nápad se stíny a pohybem.

V roce 1989 se Bartabas rozhodl realizovat projekt stálé cirkusové budovy pro svůj soubor. Bylo velice těžké sjednotit jedinečnost jeho inscenací, které se vymykají klasickému cirkusu a zároveň zachovat kruhovou manéž. Díky architektům Patrickovi

¹¹⁷ Zpěv žalmů v Gregoriánském chorálu

¹¹⁸ Všeobecná encyklopedie Universum uvádí, že trans (fr.) je zvláštní stav vědomí, vystupující při prožívání něčeho mimořádného, s. 547

¹¹⁹ ŠÍR, V. *Nic pro Limonádového Joa, Koňská opera v Paříži se hraje beze slov*. [online]. 2010. [2013-02-26]. Dostupné z: <http://m.ihned.cz/c1-41590850-nic-pro-limonadoveho-joa-konska-opera-v-parizi-se-hraje-beze-slov>

¹²⁰ tamtéž [cit. 2013-02-26]

Bouchainovi a Jeanovi Harari se divadelní budova podařila zrealizovat a výsledek je úctyhodný. Obrovská, nepřehlédnutelná stavba z červeného cedrového dřeva, obdélníkového tvaru se šikmou střechou uprostřed pařížského předměstí Aubervilles. K divadlu byly zároveň rovnou přistavěny i stáje pro všechny koně, jejichž počet je něco přes 40. Uprostřed divadla je kruhová manéž o průměru 16 metrů. Povrch se upravuje pro jednotlivé inscenace, Bartabas v nich používá třeba piliny, písek, geotextílii nebo dokonce vodu. Kapacita budovy je asi 400 diváků, což není mnoho, ale i díky tomuto faktu si divadlo uchovává jisté kouzlo a skromnost.

V roce 2002 zakládá Bartabas **Académie du Spectacle Équestre de Versailles** (volně přeloženo jako škola jezdeckého umění, výraz spectacle spíše pojednává o představení, divadle), která sídlí přímo na zámku ve Versailles. Tímto činem navrátil do tradičních velkých stájí v obrovském sídle, kde vládl Ludvík XIV. - Král slunce, téměř po dvou stoletích koně. Jezdecká škola funguje teprve pár let a již od počátku sklízí velký obdiv. Na rozdíl od „čtveřice“¹²¹ jezdeckých škol v jiných zemích se ve Versailles neprezentují jako klasická jezdecká škola, nýbrž jako konzervatoř, vychovávající všestranné umělce.¹²² Její členové se totiž zabývají studiem zpěvu, tance, šermu a dokonce lukostřelbě. Zde můžeme vidět jednotvárnost s divadlem Zingaro, neboť i zde nenahlíží na jezdce jako na učence jízdy, ale jako na umělce.

Jezdectví je zde považováno za druh tance. Tento fakt odlišuje školu od ostatních s klasickým drezurním pojetím, protože na rozdíl od umění, v klasické drezuře věnují píli především jezdeckému zpracování a dokonalému sedu, pomůckám, stylům a působením na koně. „*Hlavní myšlenkou této Akademie je sloučit práci s koňmi – která tvoří tři čtvrtiny z celé pracovní náplně - s uměním: tancem, zpěvem, uměleckým šermem, malbou. Ale není to jako vyrobení televizní hvězdy, není to o tom vyrobit rychle umělce pro divadlo. Dle mého názoru toto studium umění pomáhá jezdcům lépe jezdit. Pro mě je jezdecké umění. Je to umění, čili si musíte vyvinout určité citění. Můžete se naučit techniku, ale po čase je to*

¹²¹ Vysoká jezdecká španělská škola, Portugalská škola jezdeckého umění, Královská andalusská škola jezdeckého umění, Cadre Noir.

¹²² STRACHOVSKÁ, L. *Čtyřnozí umělci ve Versailles*. [online]. 2011. [2013-03-09]. Dostupné z: <http://www.equichannel.cz/ctyrnozi-umelci-ve-versailles>

otázka citu, a to je to, s čím vám umění může pomoci.“¹²³ V současnosti je ve Versailles k vidění 11 jezdců, z toho většina jezdkyň. Splnili požadavky na přijetí, kterými jsou: pokročilost v drezuře, jezdec musí být starší 22 let a mít zájem se vzdělávat v dalších oblastech (tanec, šerm, lukostřelba, zpěv). Ve škole se hraje většinou soboty a neděle a jako jeviště slouží zrekonstruovaná hala přímo v zámku. Každé dopoledne i odpoledne jsou volně přístupné veškeré tréninky a nácviky. Jezdci si tak zvykají na obecnost a zároveň trénují.

4.2 Apassionata

Z ital. Appassionato = vášnivý

Apassionata je show, někdy také nazývána cirkusem s koňmi. U nás se vyskytuje každý rok v prosinci uvnitř O2 arény již 10 let, vystupuje po celé Evropě. Jedná se o spolek z jezdecké školy v Německu, kterou navštěvují jezdci a trenéři z celého světa a celý rok sestavují jednotlivé cviky se svými koňmi. Každý z nich je orientován na něco jiného. Producentem této show je Peter Massine. V show Apassionata můžeme vidět vysokou klasickou drezuru na fríských koních (velcí černí ušlechtilí koně), parkúr, práci s koněm ze země, western, ukázky jezdecké kavalérie, vtipná vystoupení s osly, apod.

Celkem má škola 7 týmů. **Rodina Hasta Luegy** – artisté, v roce 1991 ocenění v Itálii jako nejlepší show jezdci roku, **Létající Shetlandi** – plemeno shetlandský pony, předvádějící různé zábavné akty, především skoky, **Skupina Luis Valenca** – člen Portugalské školy jezdeckého umění, zabývá se vysokou drezurou, **Iceland Showteam** **Meike Arnason** – 6 žen doplňujících představení na větších pony, oblečeny jako farmářky, **Voltigeurs du Monde** (světoví voltižéři) – francouzští voltižéři, předvádějící akrobacii v kruhu na i mimo koně, **Westernoví honáci** – předvádějí westernový styl jízdy, **Skupina Petra Geschonneck** – tým šesti fríských koní, předvádějících kür, elegantní jízdu a sílu těchto ušlechtilých koní.¹²⁴ Jednotlivé show mají vždy nějaký podtitul. Tento rok to bylo 10.

¹²³ LIPINSKÁ, K. *Bartabas ve Versailles*. [online]. 2012. [cit. 2013-03-06]. Dostupné z: <http://www.equichannel.cz/bartabas-ve-versailles>

¹²⁴ Brožura Apassionata Magische Begegnungen

výročí s tématem – Přátelé navždy. Apassionata každoročně vypráví nějaký příběh (v angličtině), podle kterého se odehrává i vizuální stránka, práce s koňmi. Show je doprovázena hudbou, složenou přímo pro tuto akci. Na konci vždy vystupuje operní pěvkyně, představení doprovází i tanečníci v patřičných kostýmech. Pro show jsou specifické světelné efekty, videoprojekce a doplňující hudba. Představení je beze slov. Reklama, kterou tato show má, každoročně do O2 arény přivede tisíce diváků. Tento rok jsme mohli reklamu sledovat v televizi, na billboardech, v rádiích i v tištěných médiích. Z vlastní zkušenosti vím, že první představení show Apassionata nalákalo nejvíce lidí od koní. V současnosti na nich potkáme spíše rodiče s dětmi. „*Lidé z celého světa se mohou každým rokem těšit na dvě hodiny show Apassionata, ve kterých je okouzluje a necháváme zapomenout na jejich každodenní starosti. Chceme se dotknout srdcí všech diváků a splnit očekávání našich fanoušků na 100%. Bouřlivý potlesk během show a ovace ve stoje ve finále jsou jako vždy největším poděkováním diváků a fanoušků.*“¹²⁵ I z tohoto souvětí, z úst Petera Massina, lze vysoudit, že show je zaměřená spíše na běžného diváka, nikoliv na jezdce nebo člověka, hodnotícího jezdecký um a styl. Musím sama podotknout, že mne skutečně velice překvapilo, že celé představení smí být nahráváno a foceno. I přesto, že je zakázáno fotit s bleskem, mnoho diváků tomuto zákazu asi nerozumí. Zcela šokující jsou reakce koní, zvířat plachých a lekavých. Celá akce pro ně musí být velice stresující. Zvířata v show Apassionata působí jako velcí profesionálové a dokonce můžeme leckdy vypořizovat jejich kladný výraz. Myslím, že v tomhle případě si je zvíře moc dobře vědomo, že potlesk je namířen k jeho výkonu a závěr si patřičně užívá. S tímhle pocitem jsem minulý rok opouštěla prostory O2 arény a říkala si, že je tento fakt skutečně potěšující a chvályhodný. Koně vypadají spokojení a v klidu, i přesto, že přes 40 z nich tráví dlouhé hodiny ve vozíku na cestě po Evropě.

¹²⁵ DAŇHELKOVÁ, P. *Apassionata – sněte v koňském ráji*. [online]. 2012. [cit. 2013-03-18]. Dostupné z: <http://www.zapnimozek.cz/apassionata-snete-v-konskem-raji/>

4.3 Srovnání

Ráda bych začala tím, že o artistickém spolku Zingaro jsem se dozvěděla prostřednictvím internetového serveru www.equichannel.cz, kde najdeme všechny novinky z „koňského“ světa. Česká televize dokonce na štědrý den minulého roku odvysílala některá z představení, i proto, že v České republice jejich vystoupení vidět nemůžeme. Jen málo materiálů k nastudování mi pomohlo k mé práci, především jsem se snažila o vlastní shrnutí na základě videí z představení a jednotlivých internetových rozhovorů s Bartabasem. Pokoušela jsem se divadlo informovat o svém zájmu a zažádala jsem o poskytnutí rozhovoru, ale nepředpokládala jsem žádnou odezvu. Práce s koňmi je náročná a zabere většinu času. Nutno tedy říci, že do podvědomí českých jezdců se cirkus Zingaro moc nezaryl. Ptala jsem se spousty mých známých z jezdeckých klubů a ti ani netušili, že něco takového jako koňské divadlo existuje. Říkala jsem si, že je to vážně velká škoda. Svým pojetím mne divadlo zcela uchvátilo a pohltilo. Už teď se těším, až budu moci osobně navštívit další budoucí představení v režii Bartabase. Povedlo se mu skloubit různé směry, zvláštní formu divadla spojit s něčím, co se dříve nazývalo cirkusem. Přináší odlišné kultury z celého světa, představení jsou neskutečně propracovaná a stojí za nimi několik let tvrdé práce. Některá z nich jsou komická, ale spíše najdeme vážnější témata. Stínohra, mniši na koních, orchestr a podobné prvky dodávající představením „šmrnc“, se zcela vymykají jakémukoliv dosavadnímu vystoupení.

Apassionata je v tomto ohledu zcela odlišná. Je zaměřená na konzumního diváka a „nekoňáka“. Má u nás již desetiletou tradici, vystupuje po celé Evropě. Kloubí všechny druhy jezdeckví. Osobně bych řekla, že na představení nahlíží s větším nadhledem a komičností. Běžný divák, který netuší, co je drezura a jaká za ní stojí práce, může jen těžko ocenit její předvedení. Proto se show ubírá spíše vizuálním směrem. I přesto v ní ale klasickou drezuru s frískými koňmi najdeme. Apassionata má také velkou reklamu a každoročně je u nás vyprodána celá O2 aréna. Měla jsem možnost shlédnout první a poslední představení. Mám tedy srovnání, jakým směrem se show vyvíjí. Bohužel musím konstatovat, že se nepohnula ani dopředu, ale ani zpět. V představení mi chyběla veškerá gradace. Příběh, který má podkreslovat jízdu na koni, není nijak zvlášť zajímavý. Slovo

spíše jen doplňuje atmosféru, aby na sebe jednotlivé týmy se svými sólovými vystoupeními alespoň trochu navazovaly, což je další fakt, kterým se odlišuje od Zingaro. Zde je totiž vše v režii jednoho člověka, u Apassionaty se musí skloubit 7 týmů, jejichž členové musí dát hlavy dohromady a představení pak působí trochu „nespojitelně“. Do dvou hodin se musí vejít všechny druhy a styly jízdy. Dát je nějakým způsobem dohromady, aby tvořily celek, je takřka nemožné.

Zingaro je podoba Nového cirkusu, ve kterém se klade důraz na jezdecký um a umělecké vyjádření. Apassionata je show „pro oko“ běžného diváka. Obě formy show jsou velice zajímavé a tvrdě vydržené, avšak mne osobně je bližší Zingaro pro svou nekomerčnost.

5. ZHODNOCENÍ LITERATURY A JINÝCH ZDROJŮ

Historií koně se zabývá mnoho autorů. Největším přínosem v oblasti historického vývoje koně po boku člověka je Jaroslav Dušek – *Kůň ve službách člověka*, jenž se v této knize zabývá vývojovou fází ve středověku. Kniha poskytuje mnoho zajímavých informací, především o využití koně ve středověku pro tamní zábavu a vývoj vysokých jezdeckých škol v renesanci. Dále jsem vycházela z knihy *Chov koní v Československu*, kde je výstižně popsána část věnovaná koňským sportům a hrám. Jaroslav Dušek se podílel i na překladu *Všeobecné encyklopedie koní* od E. H. Edwardse. Informace, které tahle velká kniha obsahuje, doplnily mé znalosti o využití koně v období antiky. Další částí mé práce je kapitola věnovaná cirkusu. O dějinách a historii cirkusu jsou pouze zmínky v knize Prokopa Dietera – *Boj o média*, dále jsem čerpala z výpovědí Karla Kludského v knize *Život v Manéži* od Václava Cibuly. Je překvapující, že neexistuje česká kniha věnovaná tomuto zvláštnímu druhu umění. Důležitým bodem mé práce je komunikace s koněm, pojem horsemanship. O tomto tématu pojednává celá kniha od Václava Bořánka – *Horsemanship, přirozené jezectví*. Hlavní část mé práce je věnovaná výsledkům kroků koně po boku člověka po kulturní stránce – divadlo Zingaro a Apassionata. Zingaro pochází z Francie a veškerá literatura o něm psaná je ve francouzském jazyce. Čerpala jsem především z webových stránek divadla a z článků internetového portálu o koních – www.equichannel.cz, který poskytuje odborné texty s rozhovory. Show Apassionata jsem měla možnost dvakrát shlédnout a udělat si osobní názor. Fakta jsem nasbírala z brožurky k desátému výročí show – přátelé navždy. Jednotlivé zajímavosti a doplňující informace jsem hledala ve všeobecných encyklopediích, knihách věnovaných chovu a péči o koně, jezectví, člancích na internetových serverech. Literatury k nastudování je poměrně málo a odbornost jednotlivých knih od zahraničních autorů stále klesá, neboť nejsou překládány znalci, ale laiky, kteří v mnoha případech bohužel nedokážou pojmy přeložit do jednotného a odborného „koňského jazyka“.

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo postupně přiblížit společnou cestu člověka a koně po stránce kulturní, nikoliv užitkové a vysvětlit zcela nový pojem „divadlo s koňmi“. Představit ho jako spojení veškeré lidské snahy spolupracovat s koněm, zvířetem se svou vlastní inteligencí a rozumem, které mluví jazykem, jemuž nerozumíme, k úplné harmonické dokonalosti. Pojem Zingaro v České republice téměř nikdo nezná, i přesto, že je dokonalým výsledkem spolupráce člověka a koně, která se začala formovat už před pěti tisíci lety př. n. l. Zingaro i Apassionata jsou novou podobou cirkusu, divadla i zábavné show, ve které můžeme sledovat celou škálu druhů jezdeckví a jeho prvků, předváděných v té nejdokonalejší a nejpropracovanější podobě, na jakou člověk – Homo Sapiens v počátku své existence, jistě nedokázal ani pomyslet v těch nejodvážnějších představách.

V práci jsem se snažila shrnout společné kulturní kroky dvou zcela odlišných existencí, které po staletích došli až k úplně nové podobě cirkusu, spojeného s divadlem a tím vznikl druh umění, který se zcela liší od všech předešlých. Dalším záměrem bylo poukázat na rozdíl mezi Zingaro a Apassionatou, která je u nás, ve srovnání s francouzským pojetím divadla s koňmi, velice známá. Musím také přiznat, že pro mne bylo těžké držet se tématu průřezu kulturního vývoje koně po boku člověka, z tohoto důvodu jsem některé věci skutečně jen krátce zmínila, dotkla se témat, která se koní týkají, ale nejsou stěžejními informacemi pro práci. Nutno doplnit, že v dnešním světě je kůň spojen s mnoha sporty a hrami. Závodí se ve „všem“ a to vše se ještě posouvá dopředu. Stejně tak jako právník musí každý rok studovat nové zákony, i soutěže a hry s koňmi se neustále upravují a vyvíjejí.

Každá epocha byla pro člověka posun dopředu. Na této historické cestě stál již od počátku kůň po jeho boku. Pomáhal mu všude, kde bylo potřeba. Dnes je jezdeckví nejrozšířenějším sportem i rekreací pro téměř polovinu populace. Jakým směrem se bude rozvíjet dál, záleží už asi jen na člověku a jeho chuti se zvířetem udržovat vztah. Je možné, že jednou budeme moci hovořit o telepatii koní a lidí. Téma stejně nepředstavitelné jako pojem divadlo s koňmi pro „člověka rozumného“.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

BLAKE, H. *Jak mluvit s koňmi*. Praha: Pragma. 1975. ISBN 80-7205-200-4.

BLAKE, H. *Jak myslí koně*. Praha: Pragma. 2011. ISBN 978-80-7349-274-8.

BOŘÁNEK, V. *Horsemanship: přirozené jezdectví*, 2. vyd. Místo: Harmony. 2006. ISBN 80-903484-1-7.

DIETER, P. *Boj o média*. Praha: Karolinum. 2005. ISBN 80-246-0618-6. EDWARDS, E. H. *Obrazová encyklopedie koní*, 2. vyd. Praha: Ottovo nakladatelství. 1995. ISBN 80-7181-192-0.

DOBRORUKA, L. J., KHOLOVÁ, H. *Zkrocený vládce stepi*. Praha: Panorama. 1992. ISBN 80-7038-229-5.

DUŠEK, J. *Chov koní v Československu*, 1. vyd. Praha: Brázda. 1992. ISBN 80-209-0168-X.

DUŠEK, J. *Kuň ve službách člověka - středověk*, 1. vyd. Praha: Apros. 1995. ISBN 80-901100-6-1.

HERMSEN, J. *Encyklopedie koní*. 2. vyd. Praha: Rebo Productions CZ, s.r.o. 2001. ISBN 80-7234-184-7.

KLUDSKÝ, K., CIBULA, V. 2. vyd. *Život v manéži*. Praha: Orbis. 1970. 403-22-875

KOLEKTIV AUTORŮ, *Koně: Velká kniha o chovu a výcviku koní*. 1. vyd. Praha: Cesty. 1995. ISBN 80-7181-014-2.

KOLEKTIV AUTORŮ, *Všeobecná encyklopedie Universum*. 1. vyd. Praha: Odeon. 2000. ISBN 80-242-0288-3.

ROBERTS, M. *Průvodce nenásilným výcvikem koní*. Praha: Ikar. 2005. ISBN 80-249-0584-1.

ZLÁMANÝ, J. *Velká Chuchle dostihová*. Praha: Secret Partnership, a.s. ISBN 80-902694-3-5.

Seznam použitých internetových zdrojů

Alois Podhajský. [online]. 2013. [2013-03-18]. Dostupné z:
http://cs.wikipedia.org/wiki/Alois_Podhajsk%C3%BD

Bedřich Hrozný. [online]. 2013. [2013-03-18]. Dostupné z:
http://cs.wikipedia.org/wiki/Bed%C5%99ich_Hrozn%C3%BD

BLÁHA, H. Webové stránky horsemana. [online]. 2013. [2013-03-21]. Dostupné z:
<http://www.honzablaha.cz/>

Cadre Noir v Praze: od teorie k praxi. [online]. 2012. [2013-03-12]. Dostupné z:
<http://www.jezdci.cz/clanky/Cadre-Noir-v-Praze-Kun-od-teorie-k-praxi/>

DANĚLKOVÁ, P. *Apassionata – sněte v koňském ráji*. [online]. 2012. [cit. 2013-03-18].
Dostupné z: <http://www.zapnimozek.cz/apassionata-snete-v-konskem-raji/>

JORDAN, H. *Sága rodu Kludských aneb osud slonice Baby*. [online]. 2007. [2013-02-08].
Dostupné z: <http://host.divadlo.cz/noviny/clanek.asp?id=12835>

KOVÁŘ, M. Webové stránky horsemana. [online]. 2013. [2013-03-02]. Dostupné z:
<http://www.milankovar.cz/>

LIPINSKÁ, K. *Bartabas ve Versailles*. [online]. 2012. [2013-03-09, cit. 2013-03-06].
Dostupné z: <http://www.equichannel.cz/bartabas-ve-versailles>

LIPINSKÁ, K. *Ježdění jako umění: Mistři vysoké školy*. Z překladu The horse magazine.
[online]. 2011. [2013-03-04, 2013-03-05]. Dostupné z: <http://www.equichannel.cz/jezdeni-jako-umeni-mistri-vysoke-skoly>

LIPINSKÁ, K. *Za klasickou drezurou do Vídně*. [online]. 2009. [2013-03-06]. Dostupné z: <http://www.equichannel.cz/za-klasickou-drezurou-do-vidne>

Nový cirkus. [online]. 2013. [2013-03-18]. Dostupné z: <http://www.mlejn.cz/22-novy-cirkus.html>

Pólo. [online]. 2013. [2013-03-18]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/P%C3%B3lo>

Pushball. [online]. 2013. [2013-03-18]. Dostupné z: <http://www.konicci.cz/clanky/konskehry-99/pushball-2313/>

Starověké římské vojenství. [online]. 2013. [2013-02-06]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Starov%C4%9Bk%C3%A9_v%C5%99%C3%ADmsk%C3%A9_vojenstv%C3%AD

STRACHOVSKÁ, L. *Čtyřnozí umělci ve Versailles*. [online]. 2011. [cit. 2013-03-09]. Dostupné z: <http://www.equichannel.cz/ctyrnozi-umelci-ve-versailles>

ŠÍR, V. *Nic pro Limonádového Joa, Koňská opera v Paříži se hraje beze slov*. [online]. 2010. [2013-02-26]. Dostupné z: <http://m.ihned.cz/c1-41590850-nic-pro-limonadoveho-joa-konska-opera-v-parizi-se-hraje-beze-slov>

ŠTEFANOVÁ, V., MARŠÍKOVÁ, Š. *Český nový cirkus*. [online]. 2012. [2013-03-18]. Dostupné z: <http://casopisdisk.amu.cz/cs/archiv/rocnik-2012/disk-42-prosinec-2012/cesky-novy-cirkus>

ŠTEFANOVÁ, V. *Koňská laterna magika*. [online]. 2010. [2013-03-06, 2013-03-09]. Dostupné z: <http://www.divadelni-noviny.cz/konska-laterna-magika>

ŠVEHLOVÁ, D. *Výběr hudby pro kūr*. [online]. 2012. [2013-03-08]. dostupné z překladu: <http://www.equichannel.cz/vyber-hudby-pro-kuer> nebo v originále: http://www.classicaldressage.co.uk/html/dressage_to_music.html

VACULÍK, P. *Cirkusy a atrakce v Praze v 1. pol. 19. stol.* [online]. 2013. [2013-03-06]. Dostupné z: <http://www.cirkusy.eu/Clanky.html>

Voltiž. [online]. 2013. [2013-03-11]. Dostupné z:

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Volti%C5%BE>

Voltiž. [online]. 2013. [2013-03-12]. Dostupné z: <http://www.voltizdrago.cz/voltiz/>

Seznam použitých ostatních zdrojů

Apassionata Magische begegnungen. Brožura k výročí 10 let Apassionata. Berlin. Tournee 2012-2013.

Encyklopedie koní. Encyklopedický karetní systém, Czech version. Literary rights international, Inc. 2003. Atlas.

MOTYGINOVÁ, Z. Časopis *Jezdectví*. Praha: K4K Publishing. Březen 2013, novinky 2013, s. 20

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Eliška Svátková

Obor: Audiovizuální komunikace a tvorba

Forma studia: Prezenční

Název práce: Od povozu k Théâtre Équestre Zingaro

Rok: 2013

Počet stran textu bez příloh: 44

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů českých použitých zdrojů: 13

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 21

Počet ostatních zdrojů: 3

Vedoucí práce: PhDr. et Bc. Věra Dvořáčková, Ph. D.